

**AİLELERDE ÇOCUK DİSİPLİNİ VE
DİNDARLIK İLİŞKİSİ**

(BURSA ÖRNEĞİ)

Kübra YILDIZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2017

**AİLELERDE ÇOCUK DİSİPLİNİ VE
DİNDARLIK İLİŞKİSİ**

Kübra YILDIZ

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Eskişehir

2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

KÜBRA YILDIZ

ÖZET

AİLELERDE ÇOCUK DİSİPLİNİ VE DINDARLIK İLİŞKİSİ (BURSA ÖRNEĞİ)

YILDIZ, Kübra

Yüksek Lisans-2017

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Naci KULA

2-6 yaş arası çocuk sahibi ailelerin ebeveyn tutumları ve çocuk yetiştirmede başvurdukları disiplin yöntemleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışma, din psikolojisi alanında yapılan bir alan araştırmasıdır. Bu ampirik çalışmada, kurgulanan bağımlı ve bağımsız değişkenleri ölçmek için kişisel değişkenlerin yer aldığı “Demografik Bilgi Formu”, Türkiye’de oluşturulmuş ve aynı kültür içerisinde psikometrik açıdan geçerlik ve güvenirlik testleri yapılmış “Ebeveyn Tutum Ölçeği” ve “İslami Dindarlık Ölçeği” isimli ölçme araçları kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu, Bursa’da yaşayan çocuk sahibi yetişkinlerin seçildiği evreni temsilen, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerinde ikamet eden, 2-6 yaş arası en az bir çocuk sahibi ebeveynlerin oluşturduğu 500 yetişkin denek üzerinde kartopu örnekleme yoluyla uygulanmıştır. Anket aracılığıyla deneklerden elde edilen ham verilere, Spearman’s Korelasyon Analizi kullanılarak ebeveyn tutumları ve dindarlık puanları arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; dindarlık ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ayrıca çalışmada ebeveyn tutumları ve dindarlığın bazı demografik değişkenlerle ilişkisi ile ilgili elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn, dindarlık, aile, ebeveyn tutumları, dindarlık boyutları.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILD DISCIPLINE AND RELIGIOSITY IN FAMILIES

YILDIZ, Kübra

Master Degree-2017

Department of Philosophy and Religion Sciences

Adviser: Asst. Prof. M. Naci KULA

This empirical study aims to analyze relation between parental attitudes and discipline methods of childrearing and religiosity grades of families that have 2-6 years old children. In order to measure dependent and independent variables for these purposes, “Demographic Information Form”, “Parental Attitude Scale” and “Islamic Religiosity Scale” measures are used.

A questionnaire was applied to a population of 500 adults selected by snowball sampling among the parents that have 2-6 years old children at Yıldırım and Nilüfer counties in Bursa. The collected row data have been processed to describe the relation between religiosity and parental attitudes using Spearman’s Correlation statistical analysis. It is concluded that there were significant correlation between religiosity and parental attitudes. It is also considered that there is relation between parental attitudes, religiosity and some demographic variables.

Key words: Parents, religiosity, family, parental attitudes, dimensions of religiosity.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiv
EKLER LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
ÖNSÖZ	xviii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1. AİLE.....	9
1.1.1. Ebeveynlik Tutumları / Ebeveynlik Stilleri.....	11
1.1.1.1. Baskıcı Otoriter Tutum	15
1.1.1.2. Destekleyici-Yetkili ve Güvenilir Tutum	16
1.1.1.3. Gevşek Tutum.....	17
1.1.1.4. Aşırı Korumacı Tutum.....	17
1.1.1.5. Tutarsız ve Kararsız Tutum	18
1.1.2. Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Faktörler.....	18
1.1.2.1. Ebeveyn Faktörü	19
1.1.2.2. Çocuk Faktörü.....	22
1.1.2.3. Aile Yapısı Faktörü.....	23
1.1.2.4. Sosyokültürel Faktör.....	24
1.2. DİSİPLİN	25
1.2.1. Disiplin Uygulamaları	26

1.2.1.1. Pozitif Disiplin.....	27
1.2.1.2. Ödüllendirme	32
1.2.1.3. Ceza	34
1.3. DİNDARLIK	37
1.3.1. Dindarlık Boyutları.....	38
1.3.1.1. Hayata Etki Boyutu.....	40
1.3.1.2. İnanç/İman Boyutu	39
1.3.1.3. Bilgi Boyutu.....	39
1.3.1.4. İbadet/Davranış Boyutu	40
1.3.1.5. İbadetin Ferdi ve Sosyal Fonksiyonu Boyutu.....	40
1.3.2. Dindarlık ve Ebeveyn Tutumları	41

2. BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. YÖNTEM.....	44
2.1.1. Evren ve Örneklem.....	44
2.1.2. Veri Toplama Araçları.....	44
2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu	45
2.1.2.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği	45
2.1.2.3. İslami Dindarlık Ölçeği	46
2.1.3. Güvenirlilik Analizi	47
2.1.4. Verilerin Analizi	48
2.2. BULGULAR	48
2.2.1. Demografik Değişkenler ile İlgili İstatistikler.....	48
2.2.2. Tüm Gruba İlişkin Aritmetik Ortalamalar	52

2.2.3. Dindarlık Düzeyi ile Ebeveyn Tutumları Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulgular	53
2.2.4. Ebeveyn Pozisyonuna Göre Otoriter Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular	53
2.2.5. Ebeveynin Yaşına Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular	54
2.2.6. Eğitim Durumuna Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular	54
2.2.7. Ebeveynin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Koruyucu Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular	55
2.2.8. Eğitim Durumu ile Dindarlık Düzeyi Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulgular	56
2.2.9. Aylık Gelir Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulgular	56

3. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

3.1. Dindarlık Düzeyi ile Ebeveyn Tutumları Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulguların Tartışma ve Yorumu	58
3.2. Ebeveyn Pozisyonuna Göre Otoriter Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	60
3.3. Ebeveynin Yaşına Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma Ve Yorumu	60
3.4. Eğitim Durumuna Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	61

3.5. Ebeveynin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Koruyucu Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	62
3.6. Eğitim Durumu ile Dindarlık Düzeyi Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulguların Tartışma ve Yorumu	63
3.7. Aylık Gelir Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi Arasında Bir İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulguların Tartışma ve Yorumu	64
SONUÇ	65
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	79

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İki boyutlu ebeveynlik stilleri, Maccoby ve Martin (1983).....	14
Tablo 2: Ölçeklerin Güvenirlik Katsayıları.....	47
Tablo 3: Örneklemin Ebeveyn Pozisyonuna Göre Dağılımı.....	48
Tablo 4: Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	49
Tablo 5: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	49
Tablo 6: Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	50
Tablo 7: Örneklemin Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	50
Tablo 8: Örneklemin Aylık Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	51
Tablo 9: Örneklemin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Dağılımı	51
Tablo 10: Örneklemin Aile Büyükleriyle Yaşama Durumuna Göre Dağılımı	51
Tablo 11: Ebeveyn Tutumlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar .	52
Tablo 12: Dindarlık ve Alt Boyutlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar.....	52
Tablo 13: Dindarlık ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Korelasyon Katsayıları.....	53
Tablo 14: Ebeveyn Pozisyonuna Göre Otoriter Tutum Puanının Farklılığına İlişkin Mann Whitney U Sonuçları	53
Tablo 15: Ebeveynin Yaşı ile Demokratik Tutum Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Korelasyon Katsayıları.....	54

Tablo 16: Eğitim Durumuna Göre Demokratik Tutum Puanının Farklılığına İlişkin Kruskal Wallis Test Sonuçları	54
Tablo 17: Ebeveynin Sahip Olduğu Çocuk Sayısı ile Koruyucu Tutum Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Korelasyon Katsayıları	55
Tablo 18: Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Puanının Farklılığına İlişkin Kruskal Wallis Test Sonuçları	56
Tablo 19: Aylık Gelir Düzeyine Göre Dindarlık Puanının Farklılığına İlişkin Kruskal Wallis Test Sonuçları	56

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Demografik Bilgi Formu	79
Ek 2: Ebeveyn Tutum Ölçeği(ETÖ).....	80
Ek 3: Dindarlık Ölçeği	82

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğeri

ÖNSÖZ

Bireyin dinle ilişkisi hayatın her alanında kendini göstermekle birlikte yeryüzündeki insan sayısı kadar farklı dindarlık tiplerinin olduğu söylenebilir. Her insan birbirinden farklı koşullar içerisinde hayatını sürdürmekte ve dini inançlarını da mevcut şartlar dahilinde yaşayabilmektedir. Bireysel veya sosyal yaşamla ilgili meselelerde ne derece dini prensiplere başvurdıkları, problemlerinin çözümünde dini nasıl bir araç olarak gördükleri yine kişi bazında farklılık gösterebilmektedir.

Bu çalışmada bireyin dini hayatı yaşama potansiyelinin aile ortamına, özellikle de çocuğuyla ilişkisine ne anlamda etkili olduğu, dini eğitim vermenin haricinde ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışlarını düzenlemede dini değer yargılarının kaynak teşkil edip etmediğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırma boyunca her koşulda yardım ve desteklerini esirgemeyen, görüş ve önerilerinden mahrum bırakmayan ve bu süreç boyunca engin hoşgörüsü ile pek çok hatamı mazur gören çok değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Naci KULA'ya, araştırma sonrasında verileri değerlendirmede ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli Hocam Prof. Dr. Zeki YILDIZ'a, yüksek lisans ders dönemi boyunca ilminden istifade ettiğim hocalarım Sayın Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ ve Doç. Dr. Kamil SARITAŞ'a, teşekkür ederim.

Eğitim hayatım süresince maddi ve manevi her anlamda desteğiyle yanımda olan, daha iyisini yapabileceğim konusunda inancımı körükleyen başta kıymetli babam Cafer YILDIZ ve değerli annem Emine YILDIZ olmak üzere tüm aileme, araştırmamla ilgili teorik ve pratik olmak üzere pek çok hususta yardımcı olan değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Ayşe YORULMAZ ve Arş. Gör. İshak TEKİN'e ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Kişinin yaşam tarzını belirlemesi, kendisine nitelikli bir gelecek oluşturmaya ve sahip olduğu dini inancını yaşayabilmesinde en önemli etkenlerden biri içerisinde yetiştiği ortamdır. Bu ortamı şekillendiren pek çok koşul olmakla birlikte en başta sayılabilecekler şunlardır; sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar, kalıtım ve bireyin biyolojik gelişim süreci. Birbiriyle bağlantılı bu süreçler içerisinde insan yaşadığı toplumla uyumlu bir şekilde sosyalleşmeye çalışır. Çocuğun diğerleriyle ilişki kurma fırsatını ilk elde ettiği ortam ise ailedir (Kağıtçıbaşı, 1998). Ebeveyn yahut çocuğun bakımından sorumlu kişinin tutum ve davranışlarına göre çocuğun kişiliği olumlu yahut olumsuz yönde gelişim gösterir.

Çocukluk yıllarında bireyin özellikle aile içerisinde maruz kaldığı hatalı disiplin yöntemleri yahut ebeveynin bu husustaki tutarsızlığı ileriki dönemlerde ruhsal ve bedensel hastalıklara neden olabilmekte, gelişimin duyarlı dönemlerinde çocuğun beyni üzerinde kalıcı olabilecek hasarlar bırakabilmektedir. Özellikle bu dönemler bireyin gelişimi açısından bir nevi temel kabul edilmektedir. Duyarlı dönemlerde çocuğun disipline edilmesi bir bina inşa edilmesine benzetilebilir ve daha sonra yapı üzerinde köklü değişiklikler yapmaya kalkmanın hiçbir faydası olmayacaktır (Amont & Wang, 2016, s. 108-128). Hangi amaçla olursa olsun çocuğu kendisi yahut ailesi hakkında kötü bir düşünceye sevk edecek davranışlar onun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesine mani olacaktır.

Aile içi çocuğa yönelik tutum ve davranışlar, birçok faktörün etkisi altında kalmakla birlikte, anne-babanın sahip olduğu dini ideoloji, pratik dini hayatı ve dini inançlarının çevrelerine etki boyutu da ebeveyn çocuk ilişkisini önemli ölçüde etkilemektedir. Ebeveynlerin çocuk için hemen hemen her konuda bir rol model teşkil etmesi, ileriki dönemlerde edineceği dini inancını ve dini yaşama şeklini doğal olarak etkileyecek, anne-babanın sergilediği davranışlar neticesinde çocuğun da dine yönelik düşünce ve tutumu bu doğrultuda şekillenecektir. Bu konuyla ilgili yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır (Abanoz, 2008; Ay, 1992; Hümbetove, 2011; Tunç, 1998).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda muhafazakar Müslüman ailelerin sahip olduğu yapı ve çocuklarını yetiştirme şekilleri geçmişten günümüze önemli ölçüde değişikliğe uğramakla birlikte tamamen demokratik bir aile ortamı henüz yerleşmemiştir (Kağıtçıbaşı, 1981; 1998). Genel olarak aile içinde çocuğa yönelik olumsuz tutum ve davranışlarda iyileşmeye yönelik bir gelişim görülmekle birlikte bu konu çoğunlukla ailenin demografik durumu, anne-babanın bedensel veya zihinsel vasıfları, bölgesel şartlar gibi pek çok koşul ele alınarak araştırılmıştır (Gürol Işık, 2016; İnan, 2016; Safrancı, 2015; Sop, 2016). Ancak ailenin dindarlığının ebeveyn tutumları üzerindeki etkileri yeterince araştırılmamıştır. Anne-baba tutumlarını incelerken farklı değişkenlerle birlikte dindarlık düzeylerinin de araştırıldığı çalışmalar olmakla birlikte yeterli düzeyde olmadıkları görülmektedir (Taşdemir, 2006).

Araştırmamızın temel problemi anne-babanın dindarlık düzeyinin çocuğa karşı tutum ve davranışlarını belirlemede ne derecede etkili olup olmadığıdır. Dini ideolojilerini muhafazakar düzeyde yaşayan ebeveynler yalnızca dini terbiye verme noktasında değil, çocuğun davranışlarını regüle etmek amaçlı hangi hususlarda dini değerlerine başvurumaktadırlar. Kur’an ve Sünnet’te yer alan aile içi ilişkiler ve çocukla ilgili hususları bilip bilmemeleri anne-babanın çocuğa karşı tutumlarını nasıl şekillendirmektedir. Çocuğun İslam dinindeki yeri ve önemi muhafazakar anne-babanın nazarında çocuğun değerini ne şekilde etkilemektedir. Çocuk disiplninde ebeveynler ne ölçüde dini değerlere önem vermektedirler. Bu ve bunun gibi sorular çocuğun aile içindeki durumu ile anne-babanın dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlı cevaplandırılacaktır.

Çalışmamızda teoloji, sosyoloji, felsefe, biyoloji ve eğitim alanlarının verilerinden yararlanılarak, ebeveyn tutumları, ailede çocuk disiplin yöntemleri, çeşitli ebeveyn ve dindarlık puan düzeyleri açısından ele alınmıştır.

İlk bölümde, araştırmada kullanılan aile, disiplin ve dindarlık gibi temel kavramlar açıklanarak konuyla ilgili gerekli bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde uygulamada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları ile elde edilen verilere dair bulgular tablolar halinde gösterilmiştir. Son bölümde ise, toplanılan verilerin istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgulara dair literatürden elde edilen diğer araştırmalarla karşılaştırmalı bir şekilde tartışma yapılarak tezin sonuç kısmı yazılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ailenin sosyo-kültürel, ekonomik, demografik özelliklerinin yanı sıra dini inanç ve tutumlarının çocuk yetiştirme stillerinde etkili olup olmadığını saptamak araştırmamızın amacını oluşturmaktadır. Anne-baba yahut çocuğun bakımından sorumlu kişinin dindarlık düzeyinin ebeveyn tutumları ve disiplin uygulamalarına kaynak teşkil edip etmediği; dindarlık düzeyi ile çeşitli anne-baba tutumları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırmanın hedeflerini oluşturmaktadır.

İslam dininde anne-babasına verilmiş bir emanet olarak nitelendirilen çocuk, yalnızca dini yönelim anlamında (Buhârî, 1992, s. 2 / Cenâiz: 93) değil, ailesi haricindeki diğer bireylerle kendi kendine iletişim kurabileceği döneme kadar her açıdan ebeveyni tarafından şekillendirilmeye müsait bir hamur gibidir. Bu durumun bilincinde olan bir ailenin çocuğa karşı tutum ve davranışlarını belirlemede dini inancının olumlu yönde etkili olması beklenebilir. Ancak daha önce yapılan çalışmalara göre bireyin dindarlık düzeyinin artması onun ebeveynlik hususunda kontrol düzeyi yüksek, otoriter bir tutum içerisinde olmasına neden olmaktadır.

Batı toplumunda muhafazakar dindarların ebeveyn tutumları, disiplin yöntemleri ve dini ideolojilerinin çocuk yetiştirme üzerine etkileri hakkında çeşitli araştırmalar yapılmış ve çoğunlukla dindarlık düzeyi ile kontrol-otorite arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hatta yapılan bazı çalışmalarda anne-babaların dini değerleri ile çocuklarının istek ve ihtiyaçları arasında önceliği her zaman dine verdikleri belirtilerek din ve çocuk arasında bir çatışma varmış gibi yansıtılmıştır (Frosh, 2004; Shor, 1998). Türkiye’de yapılan bir araştırmanın sonucuna göre yine dindarlık ile otoriter ve otoriteye yakın ebeveyn tutumları arasında olumlu anlamda bir ilişki olduğu saptanmıştır (Taşdemir, 2006).

Araştırmamız değişen toplum yapısı ve dindarlık anlayışıyla birlikte ebeveyn tutumlarında önceki çalışmalara göre bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak ve dindarlık düzeyi-ebeveyn tutumu ilişkisini ölçmek açısından önem arz etmektedir. Küreselleşme ile birlikte muhafazakar dindarlık algısında yaşanan değişimler sonucunda otoriter disiplin anlayışında da demokratikleşmeye doğru yönelim olup olmadığı elde edilen verilere dayanılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma dindarlık boyutları ile ebeveynlik tutumlarının alt gruplar halinde karşılaştırılması yönünden ilk olacaktır.

Araştırmanın Problemi

Araştırmamızın temel problemi anne-babanın dindarlık düzeyleri ile ebeveyn tutumlarının arasındaki ilişkinin çeşitli demografik değişkenler bağlamında değerlendirilerek tespit edilmesidir. Çalışmamızda şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Kişisel değişkenler (ebeveyn pozisyonu, yaş, gelir düzeyi vb.) ile ebeveyn tutumları ve dindarlık arasında bir ilişki var mıdır?
2. Dindarlık düzeyi ile ebeveyn tutumları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Çeşitli dindarlık boyutları ile farklı ebeveyn tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın Hipotezleri

Ana Hipotez

1. Anne-babaların dindarlık düzeyleri ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bu ana hipotez doğrultusunda aşağıdaki alt hipotezlerin doğruluğu tespit edilecektir.

Alt Hipotezler

1. Demokratik tutum ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre dindarlık düzeyi arttıkça kontrol ve kabul düzeylerinin de artması beklenmektedir.
2. Dindarlık düzeyi ile otoriter tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre dindarlık düzeyi arttıkça otoriter tutum eğiliminin azalması beklenmektedir.
3. Koruyucu tutum ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre dindarlık düzeyi arttıkça koruyucu tutum eğiliminin azalması beklenmektedir.
4. Otoriter ebeveyn tutumu ile ebeveyn pozisyonu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, babaların otoriter ebeveyn tutumu annelere oranla daha yüksektir.
5. Demokratik tutum ile anne-babanın yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre yaş değeri arttıkça demokratik tutum eğiliminin azalması beklenmektedir.

6. Eğitim durumu ile demokratik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, eğitim durumu yükseldikçe demokratik tutum eğiliminin artması beklenmektedir.
7. Ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısı ile koruyucu tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, ailedeki çocuk sayısı azaldıkça koruyucu tutum eğiliminin artması beklenmektedir.
8. Dindarlık düzeyi ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, eğitim durumu yükseldikçe dindarlık düzeyinin azalması beklenmektedir.
9. Ailenin aylık gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinin azalması beklenmektedir.

Araştırmanın Sayıltıları

1. Kartopu örnekleme tekniği ile seçilen örnekleme oluşturan anne-babaların her iki ölçekteki soruları gerçeğe uygun olarak cevapladıkları kabul edilmektedir.
2. Araştırmanın örnekleme evreni temsil etmektedir.
3. Araştırmada kullanılan “Ebeveyn Tutum Ölçeği” ve “İslami Dindarlık Ölçeği” güvenilir ve geçerli olarak kabul edilmektedir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

1. Dindarlık kavramı inanç, etki, ibadet, bilgi ve bireysellik-sosyallik olmak üzere beş boyutlu olarak tanımlanmıştır.
2. “Ebeveyn Tutum Ölçeği” demokratik, otoriter, aşırı-koruyucu ve izin verici olmak üzere dört tutumla sınırlandırılmıştır.
3. “Ebeveyn Tutum Ölçeği” 2-6 yaş arası çocuk sahibi anne-babalara yönelik bir ölçektir.
4. Araştırma Bursa ili Nilüfer ve Yıldırım ilçelerinde yaşayan anne-babalardan oluşan 393 kişilik bir örneklem grubuyla sınırlıdır.
5. Verilerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen bulgular kullanılan ölçeklerin ölçme kapasiteleri ile sınırlıdır.

Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Ebeveyn tutumlarının çocukların gelişimi üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar çoğunlukla ergenlik dönemi kapsamakla birlikte, okulöncesi dönemi

çocuklar ve ebeveyn tutumları ile ilgili yapılan çalışmaların temelini Baldwin, Sears, Baumrind ve arkadaşları tarafından yürütülen araştırmalar oluşturmaktadır.

Baumrind ve Black (1967) ebeveyn tutumlarının çocuk üzerindeki etkilerini 95 aile ve çocuklarından oluşan bir örneklem çerçevesinde incelemişlerdir. Buna göre, anne-babanın katı disiplin uygulaması erkek çocuklarda bağımlı davranışa sebep olurken, kız çocuklarda böyle bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre bağımsız, özdenetim sahibi çocukların ebeveynlerinin tutarlı ve talepkar bir disiplin anlayışına sahip oldukları görülmüştür.

Baumrind (1971) makalesinde, 1967 yılında yaptığı bir araştırma sonucuna göre, ahenkli olarak nitelendirdiği anne-babaların okulöncesi dönemi kız çocukları üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ancak erkek çocukları bağımlı, amaçsız ve itaatkar kişilikler haline getirdiğini ifade etmiştir. Baumrind (1972) daha sonra yaptığı bir çalışmada önceki araştırmalarında elde ettiği verileri değerlendirmiş ve bulguları 16 siyah aile ve okulöncesi çocuklarıyla karşılaştırmıştır. Buna göre otoriter ebeveynlerin erkek çocuk üzerindeki etkisinde siyah ve beyaz aileler açısından bir fark bulunmazken, kız çocuklarında siyah anne-babaların otoriter tutum sergilemesinin onların daha bağımsız hareket etmelerine yol açtığı görülmüştür.

Baumrind'in çalışmalarından hareketle ebeveyn tutumları konusunda Batı'da pek çok çalışma yapılmıştır. Araştırmalarda ortaya koyduğu tutumlar geliştirilmekle birlikte günümüzde yapılan pek çok çalışmada ortaya koyduğu modeller esas alınmaktadır (Gander & Gardiner, 2010).

Ülkemizde ebeveyn tutumları ve çocuk gelişimi üzerindeki etkileri konusunun araştırıldığı çalışmalar çoğunlukla ergenlik dönemine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalarda ebeveyn tutumları ve ergenlerin problemleri (Kulaksızoğlu, 1998), ergenlerin kendini gerçekleştirme düzeyleri (Kuzgun, 1972), yüksek ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarındaki benzerlik ve farklılıklar (Pehlivanoğlu, 1998) ergenlik dönemi çocuklar ve ailelerinden oluşan örneklemeler üzerinden incelenmiştir.

Çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin 2-6 yaş arası okulöncesi dönemi çocukların konu edinildiği çalışmalar yeterli olmamakla birlikte çeşitli değişkenler açısından araştırılmıştır.

Kırcaali İftar (2005) 4-6 yaş aralığında çocuğu olan 50 annenin çocuklarının uygun ve uygun olmayan davranışlarını nasıl discipline ettiklerini araştırmıştır. Buna göre, anneler çocuklarının uygun gördükleri davranışları desteklemek için daha çok sözel övgüyü kullanırken, uygun olmayan davranışlarla başa çıkmak için ise sözel açıklama yönteminden faydalandıkları tespit edilmiştir.

Eskişehir’de anaokuluna devam eden 4-5 yaş aralığında 210 çocuk ile yapılan bir araştırmaya göre, ebeveyn-çocuk ilişkisinin okul öncesi dönem çocukların psiko-sosyal gelişimlerini olumlu ilişkiler ve çatışma boyutları açısından önemli düzeyde yordadığı görülmüştür (Dereli & Dereli, 2017).

Batı’da ebeveyn tutumları hakkında yapılan pek çok çalışma genel özelliklerle birlikte dindarlık değişkenini de ele almasına rağmen ülkemizde dindarlık ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalar az bulunmaktadır. Genel anlamda dindarlık ve aile hususunda yapılan çalışmalar çoğunlukla ergenlik dönemi üzerine yoğunlaşmış yahut literatürdeki ebeveyn tutumları boyutunda bir değerlendirme ortaya koyulmamıştır.

Taşdemir (2006), dikey ve yatay bireycilik-toplumculuk, dindarlık ve ebeveyn stillerini incelediği araştırmasında anne-babaların dindarlığının ebeveyn tutumları üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Buna göre, bireyin yatay-dikey toplumcu olarak yetişmesiyle dindarlık arasında olumlu bir ilişki vardır. Özellikle genç yaş grubundaki ebeveynler ve bireylerin dikey bireycilik ve dindarlık değerleri arasında olumlu bir ilişki saptanmıştır. Çalışmadaki dikey-bireycilik, diğerleri ile rekabette öne geçerek ayrıcalıklı olmaya ve statü elde etmeye çalışılmasına büyük önem verildiğine işaret etmektedir. Bu türden bir bireycilik eğiliminde kişi kendisini daima diğerleri ile kıyaslamaktadır. Çünkü ona göre rekabet doğanın kanunudur ve her türlü rekabette daima kazanmayı amaçlar. Yatay-bireycilik ise, kendine güvenmeyi, benzersiz olmaya çalışmayı ve gruptan farklı davranmayı ifade eder. Kişi kendi içerisinde geldiği gibi davranmayı önemser. Diğerleri ile kıyaslama çabasını gereksiz bulur.

Taşdemir’in (2006) çalışmasına göre ebeveyn kontrol boyutunda dindar babalar annelere nazaran daha baskındır. Mutlu (1989) tarafından hazırlanan “Dindarlık Ölçeği”nin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre ebeveynler kendi kültürel yönelimlerini ve dindarlıklarını çocuklarına karşı tutum ve davranışları vasıtasıyla onlara aktarırlar. Bu nedenle dindarlık düzeyi yüksek ebeveynler daha çok

otoriter veya otoriteye yakın tutumu benimsemekte, izin-verici yahut izin-verici ihmalkar ailelere göre daha fazla kontrole önem vermektedirler. Buna göre dini geleneklerini ön planda tutan aileler, çoğunlukla kontrol boyutu yüksek, bazen kabul boyutu yüksek bir disiplin anlayışını benimsemektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1.AİLE

Doğumdan ölüme kadar bireyin yaşamına zaman zaman aktif zaman zaman pasif de olsa etkide bulunan kavramların başında aile yer almaktadır. Özellikle okula başlamadan evvel, yani ilk çocukluk döneminde kişiliğin gelişmesine en çok katkı sağlayanlar ebeveynlerdir (Alpöge, 1989). *“Evlilik ve kan bağına dayanan kimselerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”* (Türk Dil Kurumu, 2017) olarak tanımlanan aile, bireyin kişilik özelliklerinin belirlendiği, tutum ve davranışların biçimlendiği, insana dair niteliklerin kazanıldığı en önemli kaynaklardan biridir (Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, 2016, s. 173).

Aile, çocukların yetiştirilmesi için gerekli ortamın sağlanacağı en sağlıklı kurumdur. Çeşitli sebepler nedeniyle ilk çocukluk döneminden itibaren aile hayatından mahrum kalan çocuklar okul çevresine yahut topluma uyumda sıkıntılar yaşamaktadırlar. İnsan ilişkilerinin temelini atıldığı anne-baba-çocuk ilişkisinde yaşanan bir aksama çocuğun başkalarıyla ilişki kurmasında da zorlanmasına neden olacaktır. Bu tür çocuklar dil gelişimi açısından geri kalan, duygusal yönden içe kapanık, bir konu üzerinde dikkatini toplayamayan, huzursuz bireyler olurlar. İletişim yönünden kendilerini zayıf hissettikleri için uzun süreli arkadaşlıklar kuramaz, başkalarına karşı güven oluşturamazlar (Ekşi, 1990).

Aile, sahip olduğu her birey adedince alt sistemlerden oluşan, bireyin doğumla birlikte bu sisteme belirli kişilik özellikleri ve rol ile dahil olduğu bir yapıdır. Buna göre kalabalık aileler çeşitli alt sistemlere sahiptir; eşler, erkek bireyler, aile reisi gibi. Bu şekilde bir düzenlemeye sahip olan bir yapıda doğal olarak bireyler belirli görevler ile yer alacak ve rol karmaşası yaşanmayacaktır (Köknel, 1983).

Çocuk ve aile etkileşimi incelendiğinde üç farklı aile modeli ortaya çıkmaktadır. Ataerkil yapıya sahip, aile içi birey ilişkilerinin sıkı tutulduğu genellikle kırsal çevrelerde görülen ilk model *“karşılıklı bağımlılığa dayanan”* aile modelidir. Bu tip aileler çocukları, kendi gelecekleri için bir teminat olarak görürler. Bu nedenle sürekli bir denetim vardır. Çocuklardan koşulsuz saygı ve itaat beklenir. Bir diğer model de ise aile bireyleri arasında bağımsızlık esasına dayalı ilişki kurulur. Bireyler

çocuğu ekonomik bir yük olarak gördükleri için az sayıda çocuk sahibi olmayı tercih eder ve herhangi bir denetime tabi tutmazlar. Son model ise “*karşılıklı duygusal bağımlılık*” esasına dayanır. Ebeveynler ile çocuk arasında yalnızca duygusal anlamda bağılılığın olduğu, maddi yönden özerklik tanınan bir aile modelidir. Bu tür ailelerde çocuk hem insan ilişkilerinin önemi için gerekli olan “bağlanma” ihtiyacını gidermekte, hem de birey olarak “özerklik” kazanabilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990; 1998).

Aile kurumunun temeli sayılan ebeveynlik ise, günümüzde farklılaşan aile yapısıyla birlikte, evlilik kurumundan ayrı olarak değerlendirilmektedir. Modern aile yapısı içerisinde ebeveyn sahip olduğu her şeyi, her türlü maddi ve manevi kaynaklarını çocuğunu iyi yetiştirmek üzere harcamaktadır. Çocuğun duygusal değerinin artmasıyla birlikte, özellikle anneler için ebeveynlik bir vazife olmaktan öte kişisel bir karar haline gelmektedir. Yani çocuk sahibi olmak isteyen bir kadın, evli olsun yahut olmasın bağımsız bir şekilde karar vererek ebeveynlik yapabilmektedir (Nock, 2000). Ayrıca ebeveynlik yalnızca kadın ve erkek arasında paylaşılan bir sıfat olmakla kalmayıp, eş cinsiyetler arasında oluşturulan birliktelikler içerisinde de evlat edinme yoluyla bu karar alınabilmektedir.

Araştırmacılar tarafından farklı yönlerden ele alınan ebeveynlik genel olarak, “gelişme ve hayatta kalma için bir çocuğun bakım, ihtiyaç ve desteğinin sürekli olarak sağlanması, çocuğun yetişmesi amacıyla bireyin üstlendiği rol” olarak tanımlanmaktadır (Hoff, Laursen, & Tardif, 2002; Nacak, 2009). Bununla birlikte yapılan çalışmalar ebeveynliği farklı alt unsurlara ayırmakta ve belirli niteliklere göre sınıflandırmaktadır. Ancak ailede çocuk disiplini açısından ele alınması gereken unsurlar “ebeveynlik tutumları” ve “ebeveynlik stilleri”dir. Bu nedenle diğer unsurların kısaca tanımının yapılarak, tutum ve stiller hakkında daha detaylı bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Ebeveynlik, her biri farklı bir yönüne dayanak teşkil eden, “ebeveynlik inançları”, “ebeveynlik hedefleri”, “ebeveynlik tutumları” ve “ebeveynlik stilleri” şeklinde kavramsallaştırılan dört temel unsurdan oluşur. Ebeveynlik inançlarından kasıt, anne-babanın çocuğun gelişiminde kendi rollerinin bilincinde olmaları, çocuk yetiştirme ve çocuklara karşı sahip oldukları düşünce ve atıflar; ebeveynlik hedefleri sarf ettikleri efordan ne gibi bir sonuç elde etmek istedikleri; ebeveynlik tutumları, çocukla etkileşim içerisinde iken ne şekilde davrandıkları, çocuğun gelişimi için nasıl

bir çevre oluşturdıkları; ebeveynlik stilleri ise anne-babanın kendi çocukları ile karşılıklı iletişimleri sonucu oluşan duygusal bağ kaynaklı tutumları ifade etmektedir (Hoff, Laursen, & Tardif, 2002).

1.1.1. Ebeveynlik Tutumları / Ebeveynlik Stilleri

Her kültürde çocukların sosyal hayata uyum sağlama sürecini, bu süreç içerisinde ebeveynin çocuk yetiştirme ile ilgili davranış, beklenti ve tutumlarını ifade eden *ebeveynlik stilleri* kavramı Türkiye’de yapılan çalışmalarda çoğunlukla “*ebeveynlik tutumları*”, “*ana-baba tutumu*” şeklinde ifade edilmektedir (Demircioğlu, 2012; Yavuzer, 2014a; Yıldırım, 2013).

Bireyin kişilik gelişiminde doğuştan getirdiği kalıtsal özelliklerin rolü olmakla birlikte, aile içerisinde çocuğa yönelik tutum ve davranışların karakter gelişiminde önemli ölçüde etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle çocuğun ahlaki yönde gelişimini, aile ve topluma uyumlu bir birey olup olamayacağını, sosyal hayatta etken yahut edilgen bir kişilik sergileyeceğini etkileyecek olan anne-baba tutumlarıdır (Özeri, 1998).

Tutum, bireyin ilişki içerisinde olduğu tüm nesne ve durumlara karşı davranışlarını etkileyen, yaşanmışlıklar sonucunda edindiği ruhsal ve nörolojik bir hazırlık durumudur. “Başka bir ifadeyle, tutarlı olarak belli bir objenin lehinde ya da aleyhinde davranmaya ilişkin öğrenilmiş bir yatkınlıktır.” Birey, dünyaya gözünü açtığı andan itibaren çevresiyle ilişki süreci başlayacak ve bu süreç içerisinde kendisine başlıca rol olarak göreceği ebeveynini taklit edecektir. Ebeveynin birbirlerine ve çocuğa karşı tutumları, çocuğun zihninde bir davranış şeması oluşturacak ve kişilik gelişimini olumlu yahut olumsuz şekilde yönlendirecektir. Çocukluk döneminde elde edilen tutumlar yeni öğrenmeler sonucu değişebilmekte, bireyin insan ile ilişkili nesnelere bakış açısı farklılaşabilmekte iken ilerleyen dönemlerde edinilen bu tutumlar karakteristik hale gelebilmekte ve ciddi şekilde etkileyici bir durum olmadığı sürece değiştirilememektedir (Kulaksızoğlu, 1998).

Aile içerisinde yer alan şahıslar belirli rol ve görevler ile nitelendirilmiş olsa da, yeryüzünde ne kadar ebeveyn varsa bir o kadar da ebeveynlik tutumları olduğu söylenebilir. Ancak genel özellikler açısından bakıldığında belirli başlıklar altında

sınıflandırılmaları mümkündür. Bununla birlikte, çocuk yetiştirme tutumları kültürel yahut toplumsal olarak da farklılıklar gösterebilmektedir (Kulaksızoğlu, 1998).

Çocuk yetiştirme tutumları üzerine yapılan çalışmalar geçmişten günümüze farklı boyutlandırmalara bağlı olarak çeşitlendirilmektedir. Alanla ilgili ilk sınıflandırma Sydmonds (1939) tarafından yapılmış olup, çocuk yetiştirme tutumuna dair iki boyut olduğu iddia edilmiştir; *kabul etme/reddetme* ve *baskınlık/itaat*. Daha sonraki çalışmalarda Baldwin (1955) *duygusal sıcaklık/düşmanlık* ve *ayrılma/bağlanma*; Sears, Maccoby ve Levine (1957) *sıcaklık ve izin vericilik/katılık*; Schafer (1959) *kabul/red* ve *denetim/özerklik*; Becker (1964) *sıcaklık/düşmanlık* ve *kısıtlayıcılık/izin vericilik*; Maccoby ve Martin (1983) *tepkisellik* ve *talepkarlık* boyutları şeklinde sınıflandırmalar yapılmıştır (Balaguru, 2004; Gander & Gardiner, 2010).

Konuyla ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalarda temel alınan Yavuzer (2014a)’e göre ise, çocuk yetiştirme tutumları şu şekildedir;

1. Baskıcı otoriter tutum
2. Destekleyici-yetkili ve güvenilir tutum
3. Gevşek tutum
4. Aşırı korumacı tutum
5. Tutarsız ve kararsız tutum (s. 26-28).

Çocuk yetiştirme tutumları alanında yukarıda da belirtildiği gibi pek çok çalışma olmakla birlikte, ilgili araştırmalara kuramsal bir temel oluşturan başlıca çalışmaların Diana Baumrind’e ait olduğu bilinmektedir. Daha çok erken ve orta çocukluk dönemleri hakkında araştırmalar yapan Baumrind (1991)’e göre başlıca çocuk yetiştirme tutumları şunlardır; *otoriter (yetkeci)*, *izin verici (hoşgörülü)* ve *otoriteye dönük (demokratik)*. Baumrind (1991) çocuk yetiştirmeye ilişkin anne-baba tutumlarını dört boyut çerçevesi içerisinde sınıflandırmıştır. Buna göre, *ebeveyn kontrolü boyutu*; çocuğu aile yaşantısına entegre etmek ve itaatsiz çocukla baş edebilmek, aile içerisinde bir disiplin sistemi işletebilmek için anne babanın koydukları kurallara uyulması beklentisini ifade etmektedir.

Benzer şekilde Amato ve Fowler (2002)’ın yaptıkları çalışmaya göre, ebeveyn kontrolü, çocuğun davranışlarını bir üst güç olarak yönlendirme, görev ve sorumluluk bilincine eriştirecek bir yol gösterme ve aile ile birlikte içinde yaşanılan toplumun

kurallarına riayet gösterme olarak açıklanmaktadır. *Ebeveyn-çocuk ilişkisinde açıklık boyutu*; anne-babaların koydukları kurallara ilişkin çocuklarına ne derece açık olduklarını, aynı zamanda çocuğun fikir ve görüşlerine saygılı olduklarını belirtmektedir. *Olgunluk beklentisi (ebeveyn kabulü) boyutu*; çocuğun bedensel ve zihinsel yönde gelişiminin eş zamanlı seyredebilmesi için sosyal ve duygusal alanlarda teşvik edilmesi olarak nitelendirilir. Bireyselliği destekleyen, öz disiplin ve benliği ortaya koyan davranışları teşvik edici, çocuğun ihtiyaç ve isteklerini kabullenici eylemleri ifade eder. *Bakım-destek boyutu* ise; çocuğun ilgi ve isteklerine yakın ve duyarlı olmayı karşılar (Metsapelto, Pulkkinen, & Poikkeus, 2001).

Baumrind (1991)'in ortaya koyduğu ebeveynlik tutumlarını şöyle açıklayabiliriz;

Otoriter (yetkeci) tutum: Çocuklarının ihtiyaçlarına yönelik hareket etmeleri açısından olgunluk beklentisi yani kabul boyutunda yüksek olsa da, onları kendilerine bağımlı kılmaları nedeniyle de kontrol boyutu ağırlıklı ebeveynlerdir. Bu tür aileler çocuklarının sosyal norm ve değerlere uygun davranmasına, otoriteye saygı göstermesine önem vermektedirler. Çocuklarını bağımsız olmaları yönünde cesaretlendirirken, onlara sınırlar koymakta ve eylemlerini kontrol etmektedirler. Bu nedenle kurallar ebeveyn tarafından koyulmakta ve çocuklarından da bunlara uyması beklenmektedir. Aksi takdirde sert bir disiplin metodu ile çocuklar kurallara uymak zorunda bırakılır.

İzin verici (hoşgörülü) tutum: Çocuklarının ihtiyaç ve isteklerine ilgili, karşılıklı ilişkide açıklık boyutunun oldukça yüksek olduğu, kuralların hiç yahut çok az olduğu otoriter boyut bakımından düşük ebeveynlerdir. Çocuklar ailenin müdahalesi olmadan kararlar alabilmektedir. Bu tür aileler kabullenici ve tolerans gösteren bir yapıya sahiptirler. Müdahale edilmesi gerektiren durumlarla karşılaştıklarında kararsız davranmaları nedeniyle etkili bir disiplin yöntemi uygulayamamaktadırlar.

Otoriteye dönük (demokratik) tutum: Ebeveynlik ile ilgili dört boyut yönünden yüksek, yetkilerin anne-babanın elinde olduğu ancak çocuğun ihtiyaç ve isteklerine de değer verilen ailelerdir. Ne rahat, ne de baskıcı tutuma sahip ebeveynlerdir, yalnızca gerektiği yerde müdahil olurlar. Çocuklar kendileri için kararlar alabilmekte ancak bunun sonuçları ile yalnızca kendileri yüzleşmek zorundadırlar. Otoriter ailelerde

olduğu gibi sert bir disiplin anlayışı olmamakla birlikte, yeri geldiğinde akıl yürütme ve açıklama esaslarına dayalı bir disiplin yöntemi uygulanmaktadır (Baumrind, 1971). Bu tip aileler, yaşanan durumlara göre ebeveynlik boyutlarını uygun şekilde değerlendirmekte ve çocuğun isteklerini göz önünde bulunduran cevaplar verebilmektedir. Baumrind (1991), demokratik tutumu benimseyen ebeveyn çocuklarının sosyal ve akademik yönden daha başarılı olduklarını ifade eder (Gander & Gardiner, 2010).

Baumrind (1991)'in ortaya koyduğu üç anne-baba tutumuna ek olarak Maccoby ve Martin (1983) *izin verici/hoşgörülü tutum* ebeveynliğini *izin verici/şımartıcı* ve *izin verici/ihmkar* şeklinde ikiye ayırarak dört tip ebeveynlik tutumu ortaya koyar (Taşdemir, 2006). Tablo 1.1'de görüldüğü üzere Maccoby ve Martin (1983) kontrol ve kabul boyutlarının derecesine göre anne-baba tutumlarını sınıflandırmaktadır. Buna göre, hem kontrol hem kabul boyutu yüksek; demokratik tutum, kabul boyutu yüksek, kontrol boyutu düşük; izin verici/şımartıcı, hem kontrol hem kabul boyutu düşük; izin verici/ihmkar, kontrol boyutu yüksek, kabul boyutu düşük; otoriter tutum olarak ifade edilmektedir (Gander & Gardiner, 2010).

		Ebeveyn Kabulü (Parental Acceptance)	
		Yüksek	Düşük
Ebeveyn Kontrolü (Parental Control)	Yüksek	Demokratik	Otoriter
	Düşük	İzin verici/Şımartıcı	İzin verici/İhmalkar

Tablo 1. İki boyutlu ebeveynlik stilleri, Maccoby ve Martin (1983)

Maccoby ve Martin (1983), çocuğun karakteristik gelişimi söz konusu olduğunda, ebeveynlerin otoriter tutumu daha çok benimsediklerini iddia etmişlerdir. Buna göre, çocuğun kişilik gelişimi sürecinde otoriter anne-baba kendilerine göre belirledikleri ideal bir kalıba göre kural koyarlar. Otoriter tutumu yüksek düzeyde olan anne-babalar bağımsızlık ve bireyselliği desteklemek yerine, kendi otoritelerini sağlamlaştırmak isterler. Bu nedenle otoriter ailenin çocukları merak ve kendiliğindenlik açısından yoksun, itaatkar bir kişilik geliştirirler (Gander & Gardiner, 2010).

Baumrind'in tutum sınıflandırmasına ek olarak ortaya koydukları *izin verici/ihmkar* tutumu yüksek olan aileler ise, çocuklarını kurallara bağımlı kılmayan aynı zamanda her türlü ihtiyaç ve isteklerini kabul boyutu düşük düzeyde karşılayan, çocuğa ilgi göstermeyen ebeveynler olarak açıklanabilir. Baumrind'in *izin verici/hoşgörülü* tutumundan farklı olarak *ihmkar* tutumda ebeveynler çocuğa sınır koymadıkları gibi sevgi de göstermezler (Maccoby & Martin, 1983). Konuyla ilgili daha sonra yapılan çalışmalara bakıldığında, *ihmkar* tutumu benimseyen bir ebeveyni olan çocukların ileriki dönemlerde psikolojik rahatsızlıklar yaşadıkları, karamsar, alkolik ve sinirli yapıda bireyler oldukları görülmektedir (Lamborn, Mounts, Steinberg, & Dornbusch, 1991).

Anne-baba tutumları ile ilgili yapılan çalışmalar halen devam etmekte olup, araştırmaların sonuçlarına göre sayılarının değiştiği yahut farklı şekillerde adlandırıldıkları görülür. Ancak Türkiye'de yapılan araştırmalarda ele alınan belli başlı ebeveynlik tutumları, *baskıcı otoriter*, *destekleyici-yetkili ve güvenilir*, *gevşek*, *aşırı korumacı*, *tutarsız ve kararsız tutum* başlıkları altında sınıflandırılmaktadır (Yıldırım, 2013; Yavuzer, 2014a, s. 26-33). Bu başlıklara ek olarak *reddedici* ebeveyn tutumu olduğu da belirtilmekle birlikte, pek çok çalışmada bu tip aileler *ihmkar* olarak değerlendirilmektedir. Çoğunlukla evlilik dışı bir ilişkiden yahut istenmeyen gebeliklerden kaynaklanan bir anne-baba tutumudur. Çocuklar sevgisiz ve güvensiz bir ortamda büyüdüklerinden, anne-baba tarafından istenmediklerinin farkında olarak kendilerini sevebilmekte, aynı zamanda diğer insanlarla ilişki kurmakta zorlanmaktadırlar (Kağıtçıbaşı, 1998).

1.1.1.1 Baskıcı Otoriter Tutum

Ülkemizde en yaygın görülen anne-baba tutumlarından biridir. Buna göre, otoriter ebeveyn aile içerisinde kurallar koyar ve çocuk bu kurallara uymak zorunda bırakılır. Otoriter anne-babalar aile ve toplum içerisinde hakimiyete önem verdiklerinden sürekli bir itaat beklentisi içerisindeyler (Şendil & Cesur, 2011). Anne-baba çocuğun ihtiyaç ve isteklerine karşı yüksek düzeyde ilgili olduğundan, sürekli bir kontrol çabası içerisinde hareket etmekte ve çocuğun her şeyine karışmaktadır. Katı ve sert bir disiplin anlayışını benimsedikleri için, çocuğun hata

yapmasına müsaade edilmemekte ve her durumda müdahil olunmaktadır. Bu tip tutumu benimseyen ailelerin çocuklarının çoğunlukla uslu, nazik bir birey olarak yetiştikleri görülse de, içlerine kapanık, çekingen bir yapıda olduklarından sosyal hayata uyum sağlamakta zorlandıkları söylenebilir. Bireyselliği fark edemeden olgunlaşmaları nedeniyle bu tip ailelerin çocuklarında özellikle ergenlik dönemlerinde aşırı isyankar tavırlar görülmekte ve kavgacı, kindar kişiler olabilmektedirler. Bu şekilde yetiştirilen çocuklar öz güven ve öz disiplin bakımından yoksun olduklarından, kendi başlarına kaldıklarında hayatın sıkıntılarına karşı koymak ve mücadele etmekte zorlanırlar (Sayar & Bağlan, 2014, s. 127; Yavuzer, 2014a, s. 28).

1.1.1.2 Destekleyici-Yetkili ve Güvenilir Tutum

Aile içerisinde anne-baba belirli kurallar koymakta ancak aynı zamanda bunların nedenlerini ve gerekliliğini çocuklara da anlatmaktadırlar. Yeri geldiğinde kontrolcü bir yapıya bürünmekle birlikte, bunu çocuğun istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ifa etmektedirler. Anne-baba çocuklarını oldukları gibi kabul edip, eşitlikçi ve demokratik şekilde onlarla iletişim kurarak, ilgi ve çabaları hususunda onlara imkanlar hazırlayıp destekçi olmaktadır (Sayar & Bağlan, 2014, s. 130).

Otoriter ebeveynlik tutumunda olduğu gibi aile iç işlerini düzenleyen kurallar olsa da en önemli farklılık uygulama aşamasında görülmektedir. Otoriter aileler kendi yargı ve değerlerine sorgulanmaksızın uyum sağlanmasını beklerken, demokratik ebeveynler çocukların fikirlerine de değer vermekte, koşulsuz şartsız uyum beklememektedirler. Yani davranış yönünden her ne kadar bir düzenleme sistemi mevcut olsa da, psikolojik düzeyde bireye özgürlük sağlayan bir anlayışın da var olduğu görülmektedir (Yavuzer, 2014a, s. 33; Özeri, 1998).

Destekleyici ebeveyn stili çocuklarda, bağımsızlık, girişimcilik, sosyal yönden uyumlu olma, gibi olumlu sonuçlara yol açmaktadır (Kuzgun, 1972).

1.1.1.3 Gevşek Tutum

Anne-baba çocuğa karşı hoşgörü içerisinde olup, çocuk hatalı olsun olmasın yaptıklarına karışmamaktadırlar. Çocuğun ihtiyaç ve taleplerinin farkında olsalar da çoğunlukla ilgisiz bir tavır sergilemektedirler. Aile aşırı rahat bir şekilde davrandığından çocuklar kendi istedikleri gibi hareket etmekte ve sorumluluk almamaktadırlar. Bu tip ebeveyn tutumları genellikle çocuğun merkezde tutulduğu, ileri yaşlarda yapılan evliliklerde yahut kalabalık aile içerisinde tek çocuk sahibi olunan aile yapılarında sıklıkla görülmektedir (Yavuzer, 2014a, s. 29).

İzin veren ebeveyn tutumu belirli durumlarda normal karşılansa da aşırıya kaçtığına problemlere neden olabilmektedir. Anne-babanın ilgisizliğine karşı çocukluk döneminde farklı tavırlar ortaya koyarak dikkat çekmeye çalışan birey ergenlik ve gençlik dönemlerinde daha kolay aile ortamından uzaklaşmakta, kötü alışkanlıklara meyilli olabilmektedir (Durmuş, 2006; Sayar & Bağlan, 2014, s. 127).

İlgisiz ve kayıtsız tutumlu olarak da adlandırılan bu tip ebeveynler, çocuklarını çoğunlukla yalnız bırakmakta, kendi ihtiyaç ve isteklerine öncelik vermektedirler. Çocuğun reddedildiği, görmezden gelindiği bir ortam oluşturarak duygusal istismara yol açmaktadırlar. Anne-babalar kimi zaman hoşgörülü kimi zaman da boş vermiş tavırlar sergilemektedirler. Gerek olumlu gerek olumsuz anlamda düzenli bir anne-baba-çocuk ilişkisi kurulamamaktadır (Yavuzer, 2014a, s. 29).

1.1.1.4 Aşırı Korumacı Tutum

Çocuklarının başına bir şey gelmesinden korkarak, onları sürekli denetim altında tutmaya çalışan ancak çocuklarının ihtiyaç ve isteklerine yönelik kabul düzeyi de yüksek olan ailelerdir (Demircioğlu, 2012). Bu tip anne-babalar çocuklarını bedensel zararlardan korumak için bir başlarına bırakmamaya özen gösterir, çocuğun bağımsız bir şekilde oyun oynamasına izin vermezler. Aynı zamanda duygusal anlamda da çocuğu pek çok olumsuz etkenlerden uzak tutmaya çalışırlar. Çocuğun üzüntü, kaygı, korku gibi duyguları yaşamaması için çabalarlar. Fiziksel olgunluk

bakımından çocuk kendine yetebilir hale gelse dahi, beslenme, giyinme, temizlik gibi temel ihtiyaçları yerine getirirken müdahalede bulunurlar.

Anne-babanın aşırı koruyucu bir tutum sergilemesi çocuğu bağımlılığa muhtaç kılmakta ve kendine güvenmesine engel teşkil etmektedir. Öz güven bakımından yoksun yetişen çocuk da ileriki dönemlerde sürekli olarak birilerine bağımlı şekilde yaşamak zorunda kalır (Yavuzer, 2014a, s. 31).

1.1.1.5 Tutarsız ve Kararsız Tutum

Ebeveynlerin görüş yahut davranış bakımından birbirleriyle uyumsuzluk gösterdiği anne-baba tutumlarıdır. Çocukla ilgili konularda, anlaşma sağlayamadıkları için çelişkili bir tavır sergilemektedirler. Anne-babanın dengesiz tavırları disiplin yöntemlerinde de tutarsızlığa neden olmaktadır. Aynı davranış karşısında kimi zaman hoşgörü ve sabır gösterirken, kimi zaman da aşırı katı bir disiplin uygulamaktadırlar. Dolayısıyla ev içerisinde tam olarak anlaşılamayan, belirli kurallara sahip olmayan bir disiplin anlayışıyla hareket edilmektedir. Bu nedenle çocukta iç çatışmalar, huzursuzluklar görülebilmekte ve bu çocuklar ileriki dönemlerde dengesiz bir kişilik ortaya koyabilmektedirler (Yavuzer, 2014a, s. 30) .

1.1.2. Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Birey ömrü boyunca sürekli bir gelişme ve olgunlaşma evrelerinden geçer. Bir gelişim aşaması gerek fiziksel gerekse ruhsal anlamda tam olarak yaşanmadan olgunlaşmadan söz edilemez (Winnicott, 1990, s. 27). İlk çocukluktan yetişkinliğe kadar bireyin sağlıklı bir olgunlaşmaya erişebilmesi için her türlü ihtiyacının karşılandığı bir aile ortamı gereklidir. Sorumluluk sahibi bir kişiliğin oluşmasına imkan sağlayacak bu ortamda çocuk bağımlılıktan bağımsızlığa geçiş sürecinde her türlü duyguyu tecrübe eder (Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, 2016, s. 173).

Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde anne-baba tutumları önemli derecede rol oynar. Ebeveynin davranışlarına bağlı olarak çevresini anlamlandırmaya

alışan ocuk, büyüme sürecinde dışarıya doğru açıldıkça bu tutumlardan büyük ölçüde etkilenecektir. Anne-baba ile ocuk arasındaki ilişkiye etki eden, ebeveynin çocuğa karşı davranışlarının şekillenmesinde rol oynayan belirli faktörler vardır. Ebeveynin eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumları, anne-baba olmak için gerekli duygusal ve sosyal açıdan hazır olma, eşler arasındaki iletişim, kadın ve erkeğin ocuk sahibi olmak hakkında evlilik öncesi yahut sonrası fikirleri ocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Ailenin içerisinde bulunduğu yaşam şartları, kültürel ve manevi değerleri ebeveynlik inanç ve beklentilerini de etkilemektedir. Ataerkil bir kültüre sahip anne-babalar doğal olarak otoriter bir tutum sergileyecek, aile ve toplum değerlerine öncelik veren bireyler yetiştirecektir. Bireyselliğe önem veren toplumlarda ise, ebeveynler daha az kontrollü bir disiplin anlayışı benimseyecek, bağımsız, öz güven sahibi birey yetiştirmek için “ocuk merkezli” disiplin anlayışı benimseyeceklerdir. Bunlarla birlikte ebeveyn tutumlarının oluşmasında, davranışın oluştuğu ortam, çocuğun fiziksel yahut zihinsel açıdan rahatsız olarak dünyaya gelmesi, ailenin yapısı, kardeş sayısı, çocuğun yaşı, cinsiyeti, kadın ve erkeğin yetiştirilme tarzı gibi etkenler de anne-baba ile ocuk arasındaki ilişkiyi etkilemektedir (Herz & Gullone, 1999;  meroğlu, 1996).

ocuk yetiştirme tutumları aile içerisinde uygulanan disipline temel teşkil ettiğinden, anne-baba tutumlarını etkileyen faktörleri özel olarak ebeveyn, aile ve ocuk özellikleri açısından incelemek yararlı olacaktır.

1.1.2.1.Ebeveyn Faktörü

ocuk, doğumdan itibaren kendisine yeterli bir aile ortamı sağlandığında ve iyi bir yönetimle yetiştirildiğinde kişiliğinin ve bireyselliğinin farkına varır (Winnicott, 1992), kendisini ve dış dünyayı keşfeder. Bu süreçte en önemli etken ise anne-baba tutumlarıdır.

Diğer canlılardan farklı olarak insan yavrusu henüz kendine yeterlik aşamasına gelmeden dünyaya geldiği için, ilk sosyal ilişkisinin temelini “bağ” kavramı oluşturur (Bowlby, 1958; 1980; Davaslıgil, 2014). Anne-baba ve ocuk arasında oluşacak bağlanmada iki önemli aşama söz konusudur. İlk aşamada ocuk, doğumdan hemen sonra annesiyle bağ kurar. Bu bağ, sağlıklı ruhsal gelişimin temeli olarak kabul

edilmektedir (Kirkpatrick, 1992; 1995; Yavuzer, 2014a). Anne ile bebek arasında çeşitli sebeplerden ötürü bağımlılık ilişkisi kurulamaması, çocuğu ileriki dönemlerde olumsuz şekilde etkiler. İlk dönemde kurulan bağ sayesinde çocuk diğer insanlarla ilişki kurmakta sıkıntı yaşamaz. Aynı zamanda bu bağlanmanın Tanrı ile kurulacak ilişki yönünden de önemli olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Kirkpatrick, 1995).

Bağlanmanın ilk adımında gerekli olan “anne” yahut “anne yerine geçen kişi” kavramının çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla kadının sahip olduğu kişisel özellikler, evli, bekar veya dul olması, evli ise eşiyle arasındaki ilişkinin niteliği, çocuk sahibi olmak konusundaki düşünceleri, işi, çalışma koşulları, eğitim düzeyi, aile içi diğer bireylerle ilişkiler gibi faktörler çocuğa karşı tutumunda etkili olmaktadır (Razon, 2014). Ne kadar zeki yahut bilgili olursa olsun, yeni doğan bebeği yalnızca fiziksel ihtiyaçlarına karşılık vererek tatmin etmeye çalışan bir anne asla yeterli değildir. Annenin yeterince iyi olması, “bebeğin ihtiyaçlarına yoğun ölçüde adaptasyon sağlayarak, onunla özdeşleşmek için genellikle edinmeleri gereken olağanüstü kapasite”ye sahip olması demektir (Winnicott, 1990). Bu kapasiteyi edinebileceği tek motivasyon kaynağı da fedakarlıktır (Winnicott, 2006). Bunun için de annenin kişilik özelliklerinin normal düzeyde ve olgunluğa erişmiş olması, depresif bir ruh hali içerisinde olmaması gerekmektedir (Başaran, 2011). Annenin duygu durumu çocuğa da geçtiğinden, depresif haldeki bir annenin çocuğu da huzursuz olacaktır. Araştırmalara göre depresif bir anne diğer annelerden farklı olarak bebeğiyle birlikte olduğu zamanlarda daha az olumlu duygular geliştirmekte, dış dünyayla iletişim kurması noktasında daha az teşvik edici olmaktadır (Mercan, 2014).

Ortak amaç ve kurallar etrafında bir araya gelen aile kurumunun, insanlardan oluşan her grupta olduğu gibi bir lidere ihtiyacı vardır (Hökelekli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, 2016). Anne-baba-çocuk üçgeninde bu görevi çoğunlukla baba üstlenir. Bağlanmanın ikinci adımında bebek anne ile oluşturduğu “güvenli bağ” sayesinde kaynaşma aşamasına geçer (Davaslıgil, 2014). Bu aşamadan itibaren anne-baba ve çocuk ilişkisi farklı yönde gelişmeye başlar. Ailenin geçimini sağlayan, yönetici vasfını elinde bulunduran kişi olarak babanın çocuğa karşı tutumları bu ikinci aşamada şekillenir. Yine de hamilelik döneminden başlayarak ileriki dönemlere kadar babanın, anneye destek olması, özellikle annenin çocuk için oluşturduğu “kolaylaştırıcı çevre”ye ait düzeni savunması gerekmektedir (Winnicott, 1992).

Geçmiş dönemlerde iyi bir baba olmak, çocuğuna ahlak kurallarını öğretmek, dinine ve toplum kurallarına bağlı bir evlat yetiştirmek ile kısıtlı olsa da günümüzde aileye duygusal anlamda destek sağlayan, anne ile ev işlerini paylaşan ve çocuklarla araya mesafe koymadan ilişkiye giren gibi niteliklerle farklı anlamlar kazanmıştır (Lamb & Tamis-Lemonda, 2004). Yapılan araştırmalara göre baba ile çocuk arasında kurulan olumlu ilişki çocuğun davranışlarının iyi yönde gelişmesine, dolayısıyla ahlak sahibi ve dindar bir birey olarak yetişmesinde oldukça etkilidir (Bartkowski, Xu, & Levin, 2008).

Ebeveynin kişilik özellikleri ve aile içerisindeki rollerini benimsemeleri kadar, çocuğa karşı tutumlarında etkili olan faktörlerden biri iş sahibi olup olmamalarıdır. Çocuğun bakımını da doğrudan etkileyecek olan bu durum yokluğu kadar aşırılığıyla da öneme sahiptir. İşsiz veya çok çalışan bir anne-babanın iş yerindeki fiziki şartlar veya başka nedenlerden dolayı yaşadıkları stres, çocuğa karşı tutumlarına ve aile içerisinde disiplini sağlama yöntemlerine de etki edecektir. Düşük nitelikli bakım ve anne-babanın çocuğa yeterince vakit ayıramaması hem kendilerinin tahammül etme sınırlarını zorlayacak hem de çocuğun aile ortamındaki güvenliğini sarsacaktır (Perry-Jerkins, Repetti, & Crouter, 2000).

Boşanmak, ebeveyn tutumlarının çoğunlukla olumsuz anlamda değişiklik göstermesine sebep olur. TÜİK 2016 yılı raporuna göre evlenme ve boşanmalarda bir önceki yıla göre önemli bir değişim gözlenmemekle birlikte, boşanma oranı bir önceki yıla göre % 1,4 azalmıştır. Boşanmaların %39,1'i evliliğin ilk beş yılı içerisinde gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). Anne ve babanın boşanmış olması çocuğa karşı tutumlarını farklılaştırmakla birlikte, çocukların davranış bozuklukları göstermelerine neden olur. Ancak her çocuk yaşına bağlı olarak bu duruma farklı tepkiler gösterebilir (Amato, 1999; Köknel, 1983).

Boşanmış ebeveynin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri anne ve babanın yeni hayatlarına uyum sağlama sürecinde çocuklarına yeterli zaman ayıramamalarıdır. İçinde bulundukları duygusal durum nedeniyle çocuklarına gerekli ilgiyi gösteremez ve tutarlı davranmazlar (Kelly, 2012). Çocuğun boşanma durumuna uyum sağlayabilmesi için özellikle annenin fedakarlık yaparak gerekli bakımı aksatmaması gerekir (Winnicott, 1992, s. 17).

Boşanmanın çocuk üzerinde olumsuz etki bıraktığına dair çalışmaların sayısı fazla olmakla birlikte bazı durumlarda olumlu yönde katkısı olduğunu gösteren araştırmalar da mevcuttur. Özellikle eşler arası çatışmanın çok olduğu ailede sorunlu olarak yetişen çocuklar, boşanma sonrasında daha huzurlu bir ortama geçerek iyileşme göstermektedirler (Booth & Amato, 2001).

1.1.2.2.Çocuk Faktörü

Her görevde, işte, meslekte olduğu gibi ebeveynlikte de bir bilinç vardır (Cüceloğlu, 2015, s. 26). Çocuk yetiştirirken, “çocukluk” kavramının ne ifade ettiğinin, biyolojik ve psikolojik olarak nasıl bir gelişim evrelerini içerdiğinin bilinmesi anne ve babanın ebeveynlik rolünü yerine getirmesinde yardımcı olur. Zira çocuklarla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çocuğun gelişiminin statik olmadığı, gerek sosyo-kültürel gerekse yaşanan zaman ve ortama bağlı olarak değiştiği görülür (Baltaş Z. , 2014, s. 56) Dolayısıyla bunun bilincinde olan ebeveyn, koşulların gerekliliğine göre tutum belirleyecektir.

Çocuğun yaşı, bedensel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal gelişiminin niteliği, ihtiyaç ve istekleri, tek çocuk olması yahut kardeşlerin bulunması gibi faktörler anne-baba tutumlarını etkiler (Adler, 2014; Baltaş Z. , 2014, s. 56). Sağlıklı bir gelişim açısından çocuğun bedensel ihtiyaçlarının ruhsal ve zihinsel durumlara göre değişiklik gösterdiğinin bilincinde olan ebeveyn, çocuk yetiştirme tutumlarını da buna göre şekillendirir. Henüz okula başlamamış, anneye yahut anne yerine geçen kişiye bağımlı olan küçük çocuklar, agresif bir yapıda olurlar. Özellikle iki yaşında bir çocuk, yüksek düzeyde fiziksel şiddete meyillidir (Bloom, 2015; Oktay, 2014). Bu nedenle bu yaşlarda çocuğu disipline etmek önemli bir problem arz etmektedir (Yavuzer, 2014a, s. 19). Çocuğun iki yaşında bu tür ruhsal değişimler gösterebileceğinin farkında olan ebeveyn, ona karşı daha anlayışlı ve daha az kontrollü bir tutum sergileyecektir. Aksi takdirde katı bir disiplin yöntemi uygulayarak çocuğun olumsuz tavırlarını teskin etmeye çalışabilir.

Aile içerisinde birden fazla çocuk olması, anne ve babanın tutumunu çocukların sosyal yeri ve özelliklerine göre değiştirebilir. Tek çocuk sahibi olan ebeveyn tamamıyla kendisini ona adayabilir. Ancak çocuk açısından kardeşin

olmaması insan ilişkileri noktasında çeşitli deneyim eksikleri ile yetişmesine neden olur (Winnicott, 2006). Kalabalık ailelerde çocuk bu tür deneyimlerle zenginleşebilir. Fakat özellikle üç çocuklu ailelerde anne-baba tutumu ne kadar eş derecede olursa olsun, ortanca çocuk, uyum ve davranış bozukluğu göstermeye diğerlerine nazaran daha eğilimlidir (Yavuzer, 2014a). Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda anne-babanın ortanca çocuklarına daha az ilgi gösterdikleri, onlarla daha az vakit geçirdikleri, bu nedenle ortanca çocukların daha erken yaşlarda olgunluk sahibi oldukları görülmüştür (Başaran, 2011).

1.1.2.3.Aile Yapısı Faktörü

Ebeveyn tutumlarına etki eden faktörlerden biri de ailenin demografik yapısı ve sosyo-ekonomik koşullarıdır. Ailenin maiyet şekli, zengin, orta halli yahut fakir olması, anne-babanın çalışma koşulları, memuriyet gibi sebepler nedeniyle yaşanan yerin sürekli değiştirilmesi, çocuğun çalışması, aile büyükleriyle bir arada yaşamak gibi durumlar tutum ve davranışların belirlenmesinde etkili olmaktadır (Başaran, 2011).

Gelir düzeyi yüksek aileler, çocuğun istek ve ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekmedikleri için kendisine iyi bir yetiştirme ortamı sunabilir. Aynı zamanda gerekli eğitimsel ve sosyal imkanlardan yararlanmasını sağlayabilir. Sosyo-ekonomik açıdan daha iyi durumda olan anne-babalar utandırmak, suçluluk duygusu yaratmak, akıl yürütme fırsatı tanımak gibi çocuğun özerkliğine vurgu yapan disiplin yöntemlerini kullanır, onları daha az kontrol ederler. Değer verilen mesleklere sahip anne-babalar çocuklarıyla daha kaliteli vakit geçirebildiklerinden onların bağımsız bir birey olarak yetişmelerine katkıda bulunacak aktivitelere ağırlık verirler. Daha alt düzeyde işlerde çalışan ebeveynler ise, çoğunlukla otoriter tutumu benimseyerek çocuğun söz dinlemesine, koşulsuz itaat etmesine önem verirler. Bu nedenle disiplin uygulamalarında fiziksel şiddet kullanırlar (Kohn, 2006). Araştırmalara göre geliri düşük ailelerde anne-baba-çocuk ilişkisinde daha çok çatışma yaşanmakta, ilgi ve destek bakımından yoksunluk görülmektedir. Ebeveynin çalışma koşullarının yorucu olması çocuğuna karşı sabırsız ve tutarsız davranmasına sebep olmaktadır (Şengönül, 2013).

Ekonomik koşullarla birlikte aile yapısının kalabalık olması da anne-babanın çocuk yetiştirme tutumlarını çoğunlukla olumsuz yönde etkiler. Aynı yahut ayrı evlerde yaşansa da aile büyüklerinin çocukla yakın ilişki içerisinde olması disiplinde denge ve tutarlılığa zarar verir (Yavuzer, 2014a). Geniş aile içerisinde çocuğun diğer bireylerle olan ilişkileri onu dış dünyaya hazırlamakta ön ayak unsurlar olması açısından faydalı olsa da, özellikle büyüklerin çocuğa daha fazla ilgi göstermeleri şımarmasına yol açabilir. Bu durumda anne-babanın otoritesi zedelenir ve çatışmalar ortaya çıkabilir.

1.1.2.4.Sosyokültürel Faktör

Ailelerin düzenlenme tarzı pratikte kültüre dayalıdır (Winnicott, 2006, s. 73). Çocukla ilgili beklentiler ve çocuğun bunlar karşısında yapması gerekenler kültüre bağlı olarak şekillenmektedir (Gazioğlu, 2014).

Ebeveynle ilgili çalışmaların Batı'da yoğun olması sebebiyle günümüz literatüründe anne-baba tutumlarıyla ilgili tanımlar daha çok Avrupa kaynaklıdır (Kağıtçıbaşı, 1981). Buna göre, Türk aile yapısı genel olarak otoriter bir tutuma sahiptir. Asya kültürü açısından saygı duyulan bir kurum olarak birlik ve beraberliğin sağlandığı temel kaynak olarak görülmektedir (Balaguru, 2004; Wang & Phinney, 1998). Bireyselliğin ön planda tutulduğu Batı toplumundan farklı olarak, sevgi ve kontrolün bir arada bulunduğu bir disiplin anlayışı gözlenmektedir. Her ne kadar Batı'da yapılan çalışmalarda Asya kültüründe yaşayan ailelerin tutumları kontrolcü, kısıtlayıcı ve otoriter olmaları olumsuz şekilde nitelendirilse de bu ifadeler bahsedilen toplumlar açısından farklı anlamlandırılmaktadır (Balaguru, 2004; Fernea, 1995). Buna göre otorite saygınlık açısından anne-babanın sahip olması gereken özelliklerin başında gelir. Asya toplumları otoriter tutumu çocuğun gelişim açısından bir zarar olarak görmemekte, aksine ailenin birlik ve bütünlüğünün devamı için gerekli olduğunu düşünmektedir. Örneğin toplum merkezli bir aileyi ön planda tutan Japonya'da ebeveynin kontrol ve denetime dayalı disiplin anlayışı sergilemesi anne-baba-çocuk arasındaki ilişkinin sağlamlaşması açısından zorunludur. Çocuğa toplum kuralları gereklilikleriyle birlikte öğretilir ve uygulaması beklenir. (Rothbaum, Pott, Azuma, Miyake, & Weisz, 2000). Terbiyeli, itaatkar, görgülü bir çocuk yetiştirmenin

ideal olarak görüldüğü Mısırlı ailelerde disiplin yöntemi olarak fiziksel şiddetin kullanımı olumsuz olarak değerlendirilmemektedir (Wikan, 1996).

Son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında otoriter olarak nitelenen Asya toplumlarının, günümüz şartlarında değişen yaşam koşulları ve modernleşen aile yapısı nedeniyle çocuk yetiştirme tutumlarının gelenekten farklı olarak şekillendiği görülmektedir (Cüceloğlu, 2015). Küreselleşmenin arttığı son dönemlerde ailelerde bireysellik öne çıkarken, kontrole dayalı anne-baba tutumu azalmaktadır (Şendil & Cesur, 2011). Batı aile yapısına benzerliklerin arttığı görülmekle birlikte köklü bir değişim söz konusu değildir.

1.2.DİSİPLİN

Kökeni itibariyle “*öğretmek ve yönerge vermek*” anlamındaki “*disciplinaire*” kelimesine dayanan (Kapoor, 2008) disiplin sözcüğü TDK sözlüğünde, “*sıkı düzen, bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı veya yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyulması durumu*”, “*kişilerin içinde yaşadıkları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin bütünü*” ve “*öğretim konusu olan veya olabilecek bilgilerin bütünü*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2017).

Her ne kadar disiplin denilince akla ilk olarak ceza, katı kurallar, baskı gibi olumsuz anlamlar gelse de, genel olarak çok daha geniş kural, norm ve değerlerden oluşan bir dış yaptırımdır (McCord, 1997, s. 175-176). Yani çocuk ve ergenlerin sosyalleşmeleri amacıyla ebeveyn yahut bakıcı tarafından uygulanan her türlü tutum ve davranışı ihtiva eder (Howard, 1991).

Çocuk yetiştirmede disiplin, aile ortamında dürüst bir yaşamın kurallarını belirlemek (Başaran, 2011), düzenli davranış ve yetkinlik kazandırma faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Yörükoğlu, 2014, s. 198). Anne-babanın kaçınılmaz bir görevi olarak disiplin, çocuğun davranışlarını denetleme ve terbiye etme vasıtasıyla çocuğun hem içi hem de dış dünyasının uyum içinde olmasını sağlamaktır (Bee & Boyd, 2011).

Disiplin, çocuğa istenilen davranışın öğretilmesi ve kendi kendini denetlemesi anlamında ahlaki olgunluğun kazandırılmasıdır. Bu gelişim yalnızca içselleştirilmiş bir sorumluluk bilinciyle mümkün olacağından, dıştan gelen bir zorlama ile böyle bir

kazanım elde edilemez. Çocuk yaşadığı hayatın yüklediği sorumlulukları ve edindiği tecrübeleri kendi kendine değerlendirmeli ve sonuçlarını kabullenebilmelidir (Yavuzer, 2014a). Bu sayede çocuk yapıp yapmaması gerekenleri kendi iradesiyle kararlaştırma alışkanlığını kazanacaktır (Başaran, 2011).

Kuralları belirlenmiş bir yaşam biçimini ifade eden disiplinde amaç, çocuğa anne-babasının yanında olmadığı zamanlarda da mutlu ve otonom bir birey haline gelebilmesi için gerekli kuralların değerini öğretmek ve davranış değişikliği sağlamaktır (Kapoor, 2008).

Disiplin, öncelikle çocuğa nasıl hareket etmesi gerektiğini öğretir. Etkili bir disiplin yoluyla çocuk, kendisinin ve başkalarının yararına olan inanç, değer ve kuralları içselleştirerek öğrenir. Disiplin çocuğa dürtülerini kontrol etmeyi öğretir. Çocuk içgüdüleriyle hareket ettiği için zayıftır. O düşünmeden önce hareket eder. Etkili disiplin akla ve mantığa uygun, çocuğun gelişimine katkı sağlayabilendir (Yavuzer, 2014a; 2014b).

1.2.1. Disiplin Uygulamaları

Çocuğu ahlaki değerlerle tanıştırmının, kuralları benimsetmenin, ileriki dönemlerde dini ve siyasi inançlara bağlı yetiştirmenin genel olarak iki yolu vardır. Anne-baba tüm bunları çocuğun özümsemesini önemsemeden, amaç ve gerekliliklerini açıklamadan dayatmaya çalışabilir. Bunun sonucu olarak da çocuk edindiği değerlerin bilincinde olmadan yalnızca uygulama yönünden gelişim gösterebilir. Diğer bir yol da çocuğun doğuştan sahip olduğu ahlaki eğilimlerin değerlendirilmesi, desteklenmesidir. Buna göre, zorlayıcı bir disiplin yöntemi olmaksızın, belirli kurallardan ziyade ahlaki olgunluk kazandırılmasına yönelik anne-baba-çocuk ilişkisi kurulur (Winnicott, 1992). Böylece çocuk kendini denetleme kazanımı edinebilir.

Çoğunlukla ebeveynin çocuk yetiştirme tutumuna bağımlı olarak biçimlenen disiplin yöntemleri, istenilen davranışını kazandırmak yahut istenilmeyen davranışı engellemek amacıyla farklı şekillerde uygulanmaktadır. Kimi zaman anne-babanın yahut bakıcının kendi çocukluk deneyimleri, sosyo-kültürel çevre, çocuğun, ailenin

psikolojik özellikleri ve davranışın olduğu ortam gibi değişkenler nedeniyle bu uygulamalar farklılık gösterebilmektedir (Gazioğlu, 2014).

Konuyla ilgili kaynaklara bakıldığında çocuk yetiştirmede uygulanan disiplin yöntemlerinin genel anlamda bir niteliklemeyle gruplara ayrılmadığı görülür. Bunun yerine çocuğa etkileri bakımından yahut uygulanma sıklığı açısından çeşitli başlıklar altında incelenmektedir.

1.2.1.1.Pozitif Disiplin

Sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdüren her çocuk belirli zaman dilimlerinde kendi isteğiyle sorumluluk almaktan, hükmetme hakkının farkına varmaktan ve bunların sonucunda elde ettiği başarıdan çok hoşlanır. Hatta bu sayede zamanla anne-baba ile özdeşleşerek kuralların mantığını kavrayabilir, bireyselliklerinden ödün vermeden uyum sağlayabilirler (Winnicott, 2006, s. 49). Çocuğun sorumluluk bilincine varmasını sağlayacak en faydalı yöntem olarak pozitif disiplin, istenilen davranışı kazandırmak amaçlı kişide özdenetimi geliştirmeye yarayan, bireyin hareketlerini kontrol edebilmesine ve problemlerini çözebilmesine yardımcı olur (Eaton, 1997; Peker, 2012). Çocuğun önce aile daha sonra da toplum tarafından dayatılan ahlak anlayışını kabullenmesine ve uygulamasına imkan tanır (Honig & Wittmer, 1991).

Pozitif disiplin yöntemi uygulanırken temel amaç çocuğa davranışının sonuçlarını da öğretmek ve bununla kendisinin baş etmesi gerektiğinin farkında olmasını sağlamaktır. Örneğin, yemeğini yememekte direnen bir çocuğu zorlamak yerine ona yemediği takdirde aç kalacağı ve yemek saati dışında yemek yiyemeyeceği belirtilerek tercih hakkı tanınır (Dinçer, 2003). Azarlamadan, eleştirmeden yalnızca davranışının sonuçları anlayabileceği seviyede ifade edilir ve ne yapması gerektiği kendisine bırakılır. Burada amaç çocuğun davranışlarının sonucu hakkında değerlendirme yapmasını ve tahminlerde bulunmasını sağlamaktır.

Çocuklara alternatifler sunma ve tercih hakkı tanıma, öğrenme için doğal ve mantıklı sonuçlar kullanma, pozitif yaşam becerileri için gerekli olanları bir araya getirme ve problem çözme becerilerini çocuklara öğretmek pozitif disiplinin önemli unsurları arasında yer alır (Eaton, 1997). Çocuğun seçme hakkının bilincinde olması

kendisini sorumlu hissetmesini sağlayarak özgürlüğünü ve cesaretini arttıracaktır (Stephens, 1992).

Pozitif disiplinde önemli unsurlardan biri “doğal sonuçlar”dır. Buna göre çocuk bazen öğrenmesi gerekenleri hata yaptıktan sonra sonuçlarıyla yüzleşerek öğrenecektir. Kimi zaman ebeveyn, çocuk henüz eylemde bulunmadan davranışının sonuçlarını açıklayarak, çocuğa hareketinin kendisi ve çevresindekiler için ne derece etkili olabileceğini tahmin etme fırsatı tanır. Bununla birlikte çocuk her seferinde davranışlarının sonuçlarını düşünerek hareket etmeyebilir. Bu durumda da hata yapması ve hatasının sonuçlarıyla birebir yüzleşmesi önem arz etmektedir. Cam bir eşyanın kırılmasının ne gibi zararları olabileceğinin açıklanması veya çocuğun hatayla kırıdıktan sonraki etkileri müşahade etmesi, davranış değişikliği açısından aynı minvalde etki sağlayacaktır. Her iki durumda da önemli olan ebeveynin çocuğun düzeyine uygun açıklamalar yapması, konuşurken ismiyle hitap etmesi ve kendisinin çocuğu için bir rol model olduğunu unutmaması gerekmektedir (Dinçer, 2003).

Çocuğa istenilen daha doğrusu toplum ve ahlak ilkelerine uygun davranışlar kazandırmayı hedefleyen pozitif disiplinde en önemli amaç bireyin öz denetimini sağlayabilmesi yetisini kazanmasıdır (Stephens, 1992). Bir çocuğun bu beceriyi elde edebilmesi kendisi ve diğerleri hakkında olumlu duygulara sahip olmasına, doğru ile yanlış ayırt edebilme yetisine ve sorunların çözümünde her zaman farklı seçenekler bulunabileceğinin farkında olmasına bağlıdır. Ebeveynin yapması gereken bu üç tutumun çocukta içselleşmesini sağlamaktır. Anne-baba yahut bakıcılar çocukta olumlu tutumların içselleşmesini oluşturmaya çalışırken çeşitli stratejilerden faydalanabilirler (Eaton, 1997; Dinçer, 2003; Stephens, 1992). Bu temel davranış şekilleri hem ebeveynin pozitif disiplin noktasında ehil ve yeterli olmasını, hem de çocuğun yapıcı bir şekilde kendi kendini denetleme yetisini kazanmasını sağlayacaktır.

Ebeveynlere rehberlik edebilecek stratejiler şu şekilde açıklanabilir (Dinçer, 2003):

Sevgiyi ifade etme ve koşulsuz sevme; ebeveynin çocuğa karşı olumlu hislerini dile getirmesi, her ne yaparsa yapsın bu sevginin değişmeyeceğinin güvenini çocukta oluşturmasıdır. Çocuk anne-babanın veya bakımından sorumlu kişinin sevgisinden emin olduğu takdirde onlarından hoşnut olmasını önemseyecek ve ona göre davranacaktır (Eaton, 1997). İstenilen davranışı kazandırmak amaçlı sevginin koşula

bağlanması, iyi niyetli olsa bile çocuğun davranışa değil sevgiye odaklanmasına yol açarak uzun süreçte etkisini göstermeyecektir. “Uslu bir çocuk olursan annen seni daha çok sevecek” gibi ifadeler çocuğun şüpheye düşmesine neden olurken aynı zamanda istenilen davranış üzerinde düşünerek sonuçlar çıkarmasına mani olacaktır (Kohn, 1997).

Tutarlı olmak; ebeveynin olumlu olarak değerlendirdiği davranışlar hususunda zamana ve mekana bağlı olarak değişiklik göstermemesidir. Örneğin ev ortamında hoş görülmeyen yanlış bir davranışa başka bir ortamda müsaade edilmesi yahut kayıtsız kalınması; aynı davranışın kardeşler için farklı sonuçlarla yüzleşmesi gibi durumlar çocuğun şaşırmasına ve bir süre sonra kendi istediği şekilde davranmasına neden olacaktır (Dinçer, 2003).

İletişimde açık olmak; çocuktan istenilen yahut istenmeyen davranışın kendisi ve ailesi açısından ne şekilde değerlendirildiğinin, ebeveyne neler hissettirdiğinin düzgün bir şekilde ifade edilmesidir. Sözlü iletişimin yanında çocuğa verilmek istenen mesajın doğru şekilde anlaşılabilmesi için anne-babanın mimik ve hareketleri de önemlidir. Çocuğa kardeşiyle oynacağını paylaşması konusunda açıklama yapılırken yeterli bir diyalog kurulmasının dışında ebeveynin de paylaşımcı bireyler olarak örnek teşkil etmeleri çok önemlidir (Oktay, 1982, s. 65).

Problem davranışı anlamak; çocuğun olumsuz eylemlerinin altında başka nedenler bulunabileceğinin göz önünde tutulmasıdır. Düzenli olarak ev ödevini yapan bir çocuğun aniden aksi yönde tavır sergilemesi ve ısrarlara karşı direnmesi o güne bağlı bir durum olabileceği gibi birikimler sonucunda ortaya çıkmış bir davranış olması da muhtemeldir. Açlık, yorgunluk gibi fiziksel problemler nedeniyle yahut okul veya aile içinde önemsenmediğini düşünmesi gibi psikolojik sorunlar yüzünden de olabilir. Burada önemli olan ebeveynin çocuğunu iyi bir şekilde gözlemlemesi ve hareketlerinin gerekçelerine yeterince vakıf olmaya çabalamasıdır (Eaton, 1997).

Çocukların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamak; olumlu davranışlarının sonucunda onlara yaptıkları şeyin önemli olduğunu hissettirmektir. Gündelik yaşam sırasında çocukların sergilediği iyi davranışlar ebeveynler tarafından çoğunlukla göz ardı edilmekte ve olumlu yönde pekiştirilmemektedir (Dinçer, 2003). Bu nedenle çocuklar anne-babanın dikkatini çekebilmek için olumsuz davranışlara yönelmekte ve davranışın niteliği üzerinde düşünmeksizin hareket etmektedirler. Çünkü çocuklar

genel olarak bir davranışın iyi veya kötü olmasına önem vermekten ziyade ebeveynin dikkatini çekme noktasında işe yarayıp yaramadığını önemserler (Gander & Gardiner, 2010).

Güvenilir bir çevre hazırlamak; çocuğun hareketi esnasında zarar görmesinin yahut başkalarına zarar vermesinin önlenmesi amaçlı ortamı düzenlemektir. Doğası gereği oldukça hareketli olan bir çocuğun yanlış davranmasına sebep olabilecek riskli materyallerin ortadan kaldırılması hatanın önlenmesinde faydalı olacaktır. Daha güvenli bir ortam hazırlanarak çocuğun keşif güdüsü pekiştirilecek ve hareketlerine sınır koyulmayarak özgür bir öğrenme ortamı sağlanmış olacaktır. Bu düzenlemeyi aşırı koruyucu bir tutumla sergilemekten kaçınılmalı, yalnızca çocuğun doğal hal ve hareketlerine uygun bir mekanda serbestçe hareket edebilmesine olanak sağlanmasına önem verilmelidir (Dinçer, 2003; Fişek & Sükan, 1983).

Sınırlar koymak; çocuğun tüm hal ve hareketlerinde kontrol sahibi olmak değil, belirli ölçüde istenilmeyen davranışların engellenmesine yönelik kurallar belirlemektir. Bunun için çocuğun yaşına ve kişiliğine uygun, gerekçelerini kavrayabileceği türden kurallar koyulmalıdır. Çocuk bu kurallara uyum sağlamada zorluk çekmemeli ve onlar aracılığıyla kendini disipline etmeyi öğrenebilmelidir. Ebeveynler kendi çıkarları doğrultusunda aile içi kurallar koymaktan kaçınmalı, daha çok çocuğun istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır (Kağıtçıbaşı, 1990). Anne-baba sınırlar koymadan evvel gerekliliğini sorgulamalı ve uygun gördükleri takdirde bu hususta tutarlı davranmalıdırlar. Aksi takdirde çocuk ebeveyn ile aynı ortamda bunlara riayet etse de onların yokluklarında farklı davranışlar sergileyecektir (Yavuzer, 2014a).

Olayları önceden kontrol etmek; çocuğun belli bir olgunluk seviyesine erişene kadar gelişebilecek ve kötü sonuçlanacak hadiselerin ebeveyn tarafından denetlenip engellenmesidir (Eaton, 1997).

Problem çözme becerisi kazandırmak; çocuğun karşılaştığı sorunlarla kendisinin baş edebilmesine imkan tanımak ve bir problemin birden fazla çözüm yolunun olabileceğini göstermektir. Çocuğa çözüm arayışı esnasında ne yapması gerektiği güzelce açıklanmalı, olumlu çözümlere yönlendirilmeli ve sonuçların nasıl olacağı tartışılmalıdır. Böylece çocuk çözümleri kendisi üretecek ve doğru olan çözüme kendi deneyimleriyle ulaşacaktır (Stephens, 1992).

Fazla müdahale etmemek; çocuğun yanlış bir hareketinde hemen tepki vermeden, azarlama ve cezalandırma olmaksızın olumsuz davranışı üzerinde düşünmesini sağlamaktır. Bunun için “istenilmeyen davranışa kısa bir süre için ara verilmesi” gerekir (Dinçer, 2003). Buna göre çocuk olumsuz tavır sergilediği ortamdan çekilerek, sessizce bekleyeceği bir yere koyulacaktır. Böylece davranışının kabul görmediğini anlayacak ve davranışını düzeltmediği takdirde aynı ortama geri dönmesine müsaade edilmeyeceğini fark edecektir. Ancak ileriki bölümde de açıklanacağı üzere çocuğun bir köşede sessizce düşünmeye bırakılması, bu durumu ceza olarak algılamasına sebep olmakla birlikte davranışı üzerinde düşünmesi yerine ebeveyninin tavrına odaklanmasına yol açacaktır. Bu nedenle olumlu değişim gösterse dahi yalnızca ortama geri dönmeyi hedefleyerek uzun vadeli olumlu davranış geliştiremeyecektir (Kohn, 2006).

Gerektiğinde uzman yardımı almak; çocuğun olumsuz hal ve hareketlerinin uzun süreli olması ve ebeveynin çözüm konusunda çaresiz kalması durumunda yapılması gereken en önemli şeydir. Bazen çocuğun kendisinden bazense çevresinde yaşadığı kötü olaylardan ötürü yanlış davranışlarda ısrar edebilmekte ve her türlü yaklaşıma rağmen değişim göstermemektedir. Bu gibi durumlarda ebeveynin bir uzman rehberliğinde hareket etmedi yararlı olacaktır (Dinçer, 2003).

Çocuğa ve kendinize karşı sabırlı olmak; çocuğu disipline etmeye çalışırken gereken en önemli husus sabırlı olabilmektir. Yukarıda ifade edilen tüm tutumlardan olumlu yönde bir sonuç alınabilmesi ebeveynin sabırlı olmasına bağlıdır. Çocuklar yapıları gereği çabucak değişebildikleri için istenilen şekilde gelişim göstermeleri kimi zaman uzun bir zaman alabilir (Oktay, 1982).

Pozitif disiplinde amaç çocuğa sürekli neyi yapıp yapmaması gerektiği hususunda direktifler vermek değil, davranışlarının sonucunu değerlendirerek iyi ve kötü olanı ayırt edebilme yetisinin kazandırılmasıdır. Eylemlerinden sorumlu olduğu bilincinde yetişen bir çocuk fiziksel yönden geliştikçe özdenetim kazanabilecek ve yaşamını regüle edebilecektir. Bu süreç boyunca önemli olan ebeveynin çocuğu ayrı bir birey olarak görmesi ve ona göre davranması, kişiliğine, seçimlerine saygı göstermesi ve onunla açık ve doğru bir iletişim kurabilmesidir (Stephens, 1992).

1.2.1.2.Ödüllendirme

Psikolojik terim anlamıyla ödül, “*bir davranışın arzu edilir sonuçlar yaratması ve o davranışın tekrarlanma sıklığını artırma eğilimi göstermesine yarayan uyarıcılar* (Budak, 2009, s. 542)” olarak kabul edilir. Genel olarak ödülde amaç iyi davranışların tekrarını sağlamaktır (Çaplı, 1993).

Maddi veya manevi olarak sınıflandırılabilen ödül kavramı (Ay, 1992, s. 22) çoğunlukla ebeveynler tarafından olumlu davranışların pekiştirilmesi amaçlı kullanılsa da son dönem çalışmalarına göre çeşitli sebeplerden dolayı çocuğun ahlaki gelişimi açısından tehlike arz etmektedir (Kohn, 1997, s. 71). Bir nesnenin veya soyut bir kavramın ödül olarak kullanılması onun bir koşula bağlı olmasını gerektirir ve aslanan çocuğun bu koşulu davranış haline dönüştürmesidir. Ancak istenilen davranış koşul haline getirildiğinde çocuk amaç-araç yanılışına düşer ve olumlu yönde uzun vadeli bir kazanım elde edemez (Deci, 1996, s. 638).

Ödülün bağlı bulunduğu koşullar değişmekle birlikte sonuçta her türlü ödül çocuğun davranış üzerinde düşünerek çıkarımlar yapmasına engel olmaktadır (Bolat, 2016, s. 13-161). Örneğin zihinsel gelişimi açısından faydalı olacak bir kitabı okuyup bitirmesi karşılığında çocuğa ilgisini çeken maddi bir ödül teklif edildiğinde yahut takdir gibi sosyal bir ödülle teşvik edilmeye çalışıldığında çocuk yalnızca ödüle odaklanarak kitaptan alması gereken verimden yoksun kalacak ve eyleminin niteliği üzerinde herhangi bir fikir edinmeye çabalamayacaktır. Bu davranışı karşılığında verilecek olan sosyal ödüller de çocuğu sürekli olarak bir onaylanma ve övgü ihtiyacı içerisinde bırakarak, olumlu olduğu söylenen her eylem ve hareketinde beklentiye girecektir (Deci, 1996; Kohn, 1997).

Bebeklik döneminde birilerine bağımlı olarak gelişim gösteren çocuk ebeveyninin düzenlediği bir davranış örüntüsü içerisinde yetişir ve belli bir süre onlara göre hareket eder. Ancak fiziki yönden kendine yetebildiği andan itibaren doğuştan gelen merak ve keşif güdülerini sebebiyle kendine özgü davranışlar ortaya koyar. Bu dönemden itibaren anne-baba veya bakıcı kimsenin yapması gereken çocuğa özdenetim kazandırmaya çalışmaktır (Bolat, 2016, s. 171-177). Böylece çocuk regüle etme işini yavaş yavaş ebeveyninden devralabilecektir. Böylesi önemli bir evrede istenilen davranışı kazandırmak yahut istenilmeyen eylemlere mani olmak amaçlı

çocuğa ödöl sunulması özdenetim geliştirmesini de olumsuz yönde etkileyecektir. Ebeveynin dışarıdan bu şekilde müdahalesi çocuğa kendi davranışlarını anlama ve olumlu yönde geliştirme fırsatı tanımamaktadır (Lepper, Greene, & Nisbett, 1973).

Çocuğun istenilen davranışları sergilemesinde önemli olan iç motivasyonun sağlanmasıdır. İçten gelen motivasyon bireyin bir davranışı severek ve isteyerek yapmasına vesile olmakla birlikte, o davranış hakkında olumlu bir tutum geliştirmesine de katkı sağlar. Ancak başta mevcut olan iç motivasyonu pekiştirmek amaçlı çocuğa dış motivasyon dayatıldığında yani bir ödöl sunulduğunda zamanla ilgisi azalacak ve farklı şekilde davranmak daha cazip hale gelecektir (Lepper, Greene, & Nisbett, 1973). Dolayısıyla her ne kadar ödöl aracılığıyla çocuğa istenilen bir şey yaptırılabilse de, eylemleriyle ilgili bir iç motivasyon geliştirmesi sağlanamamaktadır. Çocuk ödöl var olduğu müddetçe istenilen davranışı sergilese de (Deci, 1996), ödölün ortadan kalkmasıyla veya ona olan ilgisinin azalmasıyla davranışını değiştirecektir. Ebeveyn olarak bu davranışı pekiştirmenin tek yolu da çocuğun ilgisini canlı tutabilmek için daha büyük bir ödöl koyulmasıdır ki bu da uzun süreli bir kazanım sağlamaz aksine anne-baba açısından yorucu hale gelebilir (Bolat, 2016, s. 139; Kohn, 2006).

İnsanlar kendileriyle alakalı belirli tutumlar geliştirir ve fiziki yahut zihinsel şartlar değişmediği müddetçe bunlara uygun tutarlı davranışlar ortaya koyar. Aksi takdirde bilişsel uyumsuzluk ortaya çıkacak ve olumsuz davranışlar sergilemesine neden olacaktır. Bilişsel uyumsuzluk, *“inançlarla davranışlar arasında, ya da aynı anda beslenen iki tutum, iki inanç veya kanı arasında bir çelişki veya çatışma olması halinde yaşanan bir rahatsızlık, gerilim duygusu; inançla davranış, düşünceyle duygu arasındaki çatışma”*dır (Budak, 2009, s. 133). Çocuktan herhangi anlamda bir başarı beklentisi ödöle koşul kılındığında, çocuk amaç ve aracın bilişsel önemi noktasında çelişkiye düşmekte ve doğal olarak bu gerilimden kurtulmak amaçlı kendisine daha cazip geleni tercih ederek rahatlamaktadır. Bir sınavda başarılı olması sonucunda bilgisayar hediye edileceğinin vaat edilmesi çocukta sınavın konusuyla ilgili kazanım elde etmeyi amaç olmaktan çıkararak bilgisayarı elde edebilmek için bir araç haline dönüştürür (Fabes, Fultz, Eisenberg, May-Plumlee, & Christopher, 1989).

Ödöl bir kontrol mekanizması ürünü olduğu için yalnızca iç motivasyonu öldürmekle kalmaz aynı zamanda doğuştan gelen yaratıcılık kabiliyetinin körelmesine

neden olur. Çocuğun yaptığı işe değil de ödüle odaklanması bilişsel anlamda daralma yaşamasına ve davranış hakkında düşünmemesine sebep olmaktadır (Kohn, 2006).

Maddi yahut sosyal ödüller sunarak çocuğun manevi değerleri kazanmasını ummak faydasız olacaktır. Zira hiçbir dış faktöre bağlı olmadan edinilebilen değerler, çocuğun özümsemesini, kavramasını ve davranış haline getirmesini gerektirir. Ödüller değer kazandırma hususunda yetersiz olmakla birlikte aynı zamanda çocuğa ahlaklı olmamayı öğretmektedir. Çünkü insan doğası gereği çocuk amaç haline gelen ödüle ulaşmak uğruna en kısa yoldan ve az zaman harcayarak etik dışı davranışlara da başvurabilir (Kohn, 1997; Kohn, 2006).

Kontrol boyutu yüksek ailelerin sıkça başvurdukları bir disiplin yöntemi olarak ödüllendirme, otoriter ebeveynler tarafından çocukta itaati sağlayabilmek; aşırı koruyucu anne-babalarda ise çocuğun sevgisini sürekli hale getirebilmek amaçlı kullanılmaktadır (Eaton, 1997). Ancak aile ve toplum açısından olumlu olarak görülen davranışları sergileyen çocuklar, kontrole dayalı disiplin anlayışına sahip ebeveynlerin değil, çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurabilen anne-babaların çocuklarıdır (Kohn, 2006; Peker, 2012).

1.2.1.3.Ceza

Terim olarak, *“uygun görülmeyen tepki ve davranışların yinelenmesini önlemek, bir suçun işlenmesine engel olmak amacıyla uygulanan üzüntü, sıkıntı ya da acı verici işlem ya da alınan önlem”* (Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, 2017) şeklinde tanımlanan ceza en sade şekliyle çocuğun davranışlarında kalıcı değişiklik yapmak amacıyla memnun kalmayacağı bir durum yaşamasına neden olmak veya hoşuna gidecek bir şeyden onu mahrum bırakmaktır (Sears, Maccoby, & Levin, 1957).

Ceza ebeveynin istenmeyen davranış yaşandığı andaki öfkesini bastırmak amaçlı uyguladığı bir yöntemdir ancak uzun süreli olarak çocuğun olumlu bir tutum geliştirmesi açısından hiçbir fayda sağlamaz (Oktay, 1982). Anne-babalar tarafından sıkça başvurulan bir yöntem olsa da çocuğa olumlu davranış kazandırma açısından uzun vadede etkisiz kalacak ve yaptırımın ortadan kalkmasıyla çocuk yine aynı şekilde davranmaya devam edecektir (Yıldız S. A., 2014).

Başaran’a (2011, s. 65) göre, “çocuk yetiştirmede cezalandırmanın anlamı, çocuğa nasıl davranacağına ilişkin kurallar göstermek, bu kurallara aykırı davrandığında çocuğa elem verecek bir etkide bulunmamaktır. Çocuğa elem verecek etkiler, onu azarlamak, ayıplamak, kınamak, yermek, korkutmak, istediği bir şeyden yoksun bırakmak gibi duygusal olanlardır. Bunların içinde bedensel cezalar yoktur. Çocuk için bedensel cezalar işkence addedilir.

Çocuğun kasıtsız şekilde yaptığı yanlışlar, hatalar nedeniyle cezalandırılması anlamsızdır. Çünkü çocuk “kusurlu davranma hakkına yetişkinlerden daha çok sahiptir” (Başaran, 2011, s. 61). Ebeveynler çocuklarını disipline etmeye çalışırken en ufak hatalarında cezalandırmak yerine öncelikle olumsuz davranışın nedenini saptamalı ve ona göre bir tavır sergilemelidirler. İstenmeyen davranışın düzeltilmesi amaçlı çocuğu azarlamak, küsmek, hakaret etmek yahut fiziksel olarak inciterek cezalandırmak yanlıştır. Anne-baba disiplin yöntemi olarak böyle bir uygulamaya başvurduğunda aslında kasıtlı olarak çocuklarını mutsuz etmiş olurlar. Üzgün bir ruh halini tecrübe eden bir çocuğun da bu durumdan olumlu bir mesaj çıkarması mümkün değildir. Yaptığı bir hatalı davranış nedeniyle cezalandırılan çocuk, neden hatalı olduğunu düşünmekten daha çok ebeveyninin tepkisini hak edip etmediğini tartışarak kendisiyle ilgili olumsuz düşünceler geliştirecektir (Yıldız S. A., 2014).

Baltaş’a (2014) göre ceza bazı durumlarda istenilmeyen davranışın ortadan kaldırılmasında etkili olabilmektedir. Ancak önemli olan olumsuz davranışın ardından hemen cezanın uygulanması ve davranışın her tekrarında aynı ölçüde ceza verilmesidir. Yani istenmeyen davranışı düzeltmeye yönelik verilen cezaların faydasının görülüp görülmemesi “zamanlama” ve “tutarlılık” yönlerine bağlıdır. Çocuğun yanlış eylemini bir gün görmezden gelmek, ertesi gün cezalandırmak olumlu yönde davranış değişikliğini engellemekle birlikte durumun daha da kötüye gitmesine neden olacaktır (2014, s. 318-319).

Azarlama, kızma, bağırma gibi sözlü cezalandırmaların yanı sıra hafif cezalar olarak tanımlanan bazı uygulamalar da tıpkı fiziksel cezalar gibi çocukta bazı olumsuz düşüncelerin oluşmasına neden olmaktadır. Hafif cezalardan kastedilen “doğal sonuçlar”dır. Yani ebeveynin çocuğun hatalı davranışı karşısında tepkisiz kalması ve düzeltilmesi konusunda yardımcı olmayı reddetmesidir. Örneğin planlanan aile içi bir aktiviteye çocuğun geç kalması durumunda çocuğu bir daha buna dahil etmemek, “vaktinde gelmediğin için doğal olarak katılma hakkını kaybettin” mesajını vermeyi

amaçlar. Bu sayede çocuğun daha özverili, daha dikkatli davranacağı umulabilir (Kohn, 2006, s. 85). Ancak yapılan bir çalışmaya göre, “bir kenarda durup da çocuğunuzun sorunu ile ilgili hiçbir şey yapmadığınızda çocuğunuz iki düş kırıklığı birden yaşar. Birincisi sorunun yarattığı düş kırıklığıdır. Diğeri ise, bu sorunu gidermek veya engellemek için parmağınızı oynatmaya bile tenezzül etmeyecek kadar az umursadığınız için doğan düş kırıklığıdır. Dolayısıyla doğal sonuçlar yaklaşımı yalnızca daha değişik bir ceza türüdür başka bir şey değil” (Pieper & Pieper, 2001).

Ebeveynler çocuklarının davranışlarını şekillendirirken daha çok nasıl davranmamaları gerektiğine odaklanarak iyi davranışlara yönlendirmek yerine kötü hareketlerinin düzelmesi için her olumsuz davranışını düzeltme amaçlı bir ceza yöntemi arayışına girerler. Çocuğa verilen cezanın kalıcı davranış değişikliği açısından diğer disiplin yöntemlerine nazaran daha etkili olacağı düşünülür. Ancak “olumsuz davranışlar ve ceza birbirini yok eden karşıtlar değildir; birbiri üzerinden beslenen ve böylece birbirini güçlendiren kavramlardır” (Ginott, 1993).

Genel olarak ifade edildiğinde cezanın çocuk disiplindeki olumsuz yönleri şöyle sıralanabilir;

1. Ceza eylemi ebeveynin öfkesi sonucu ortaya çıksa da aynı zamanda çocuğun da agrasif tavırlar sergilemesine neden olabilir.
2. Çocuğu bedensel ceza ile disipline etmeye çalışmak fiziksel zararlara yol açmakla birlikte kişisel gelişimini de zedeler. Zira hataya karşılık fiziksel ceza görebilme ihtimalini müşahade ederek gelişim dönemlerinde başkalarıyla yaşadığı problemlere aynı yolla çözüm bulmaya kalkışabilir.
3. Cezanın uzun süreli olumlu etkisi söz konusu değildir. Çocuk büyüdükçe ceza ile kontrol altında tutulması daha da zorlaşacak, çocuk üzerindeki anne-baba etkisinin azalmasına sebep olacaktır.
4. Sözlü yahut fiziksel, her türlü ceza ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişime zarar verecektir.
5. Ceza, çocuğun olması gerekene yönelmesini, istenilen davranış üzerinde yoğunlaşmasını önler. Çocuk ceza gördüğü esnada veya sonrasında ebeveyninin tavrının haksız olduğu görüşünü benimser ve daha sonra aynı hatayı yapmamaya değil, cezalandırılmaktan nasıl kurtulabileceğine odaklanır.
6. Çocuğa uygulanan cezalar onun, olumsuz davranışlarının diğerlerini nasıl etkilediğini düşünmesine engel olarak bencilce bir tutum sergilemesine neden

olur. Ebeveyninin kendisinden istediklerini yapmazsa onlar için bunun ne ifade edeceğini düşünmek yerine kendisine ceza verecekleri fikrine kapılır ve gizli olarak olumsuz davranış sergilemeye devam eder (Kohn, 2006).

1.3.DİNDARLIK

Dindarlık teriminin genel ve kapsayıcı bir tanımı olmamakla birlikte araştırmamızda kullanılan “İslami Dindarlık Ölçeği” bağlamında kavramı açıklamaya çalışacağız.

Arapça kökenli “din” kelimesi ile Farsça’da “sahip” anlamı taşıyan “dar” ekinin birleşiminden oluşan dindar sözcüğü sözlükte “*din inancı güçlü, din kurallarına bağlı kimse, mütedeyyin*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2017).

Dindarlık tanımları genel olarak bireyin dini tutum ve davranışlarının gündelik yaşamdaki yansımalarını ifade etmektedir. Buna göre dindarlık “*dine göre kişinin olumlu tutumu ve davranışlarıyla ortaya koyduğu bir dinî yaşantı tarzı*” (Uysal, 2006, s. 46), “*bir kişinin mensup olduğu diniyle duygusal, düşünsel ve davranışsal açıdan ilgili olması*” (Yapıcı, 2012, s. 4) olarak açıklanmaktadır. Dindarlık, “*insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dini tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dini yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe/duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu*”dur (Okumuş, 2005, s. 38).

Batı’da yapılan çalışmalarda dindarlık terimi, “*religiosity*”, “*religious commitment*”, “*religious involvement*” ve “*religiousness*” gibi sözcüklerle ifade edilmektedir. Dindarlık, doğaüstü ve/veya yüksek değerlere ilişkin bireyin inançlarının ve davranışlarının hem kurumsallaşmış hem de kurumsallaşmamış şekillerini ihtiva etmektedir (Yıldız M. , 2001). “*Dindarlık, öncelikle inançtan kaynaklanan, duygusal ve zihinsel etkenlerle beslenen dini ve ahlaki bir yaşayış biçimidir. Böyle bir yaşayış içerisinde sürdürülen dindarlığın çeşitli düzeylerde yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte yaşayışıyla dinine bağlanan ve hayatı dini ve ahlaki talepler doğrultusunda sürdüren bir kimsenin yaşayış tarzı, onun dindarlığını ortaya çıkarır. Bu da inançlı kimsenin dinine bağlanması ve bunun*

davranışlarına yansımasından başka bir şey değildir” (Fraas, 1993; akt. Yavuz, 2013).

Dindar bireyler, mitik veya kutsal ifadelerle dayalı dünya görüşüne sahip olan ve yaşamlarını dini ideolojilerinden kaynaklanan emir ve yasaklara göre düzenleyen kimselerdir (Tarakeshwar, Stanton, & Pargament, 2003, s. 377). Din, pratik bir dini hayatı olsun olmasın insanların yaşamlarını önemli ölçüde etkiler. Örneğin Yahudilerin bireysellikten ziyade sosyal düzene önem vermelerinin, geleneklerini muhafaza etmelerinin temel kaynağı dini gerektiği şekilde yaşamaları değil, sağlam bir dini ideolojiye sahip olmalarıdır (Tarakeshwar, Stanton, & Pargament, 2003).

1.3.1. Dindarlık Boyutları

Dindarlıkla ilgili yapılan ilk dönem çalışmalarında terim genel olarak tek boyutlu ele alınmıştır. William James, Stanley Hall, James Leuba ve Edwin Starbuck gibi din psikologları daha çok dindarlığın duygu boyutu üzerinde çalışmışlardır (Yıldız M. , 2001). Dindarlığı boyutlandıran pek çok çalışma olmakla birlikte bunların içerisinde yaygın olarak kabul gören Glock ve Stark'ın araştırmasıdır. Buna göre dindarlık beş boyutlu olarak ele alınmaktadır. Bunlar, *“dini tecrübe”*, *“ayinsel (ibadet)”*, *“ideolojik”*, *“bilgi”* ve *“dini kanaatlerin etkileme”* boyutudur (Glock & Rodney, 1966).

Harold S. Himmelfarb (1975) ise, dindarlığın önceki boyutlarını da içine alacak şekilde bir sentez yapmayı amaçladığını belirterek dokuz boyut ortaya koymuştur. Chicago’da yaşayan Yahudi yetişkinlerden oluşan örneklem grubuyla ilgili çalışmasında bu boyutların sentezini dört yönelim içerisinde ele almıştır. Bunlar, *“doğaiüstü”*, *“toplumsal”*, *“kültürel”* ve *“kişiler arası yönelimler”*dir (Yıldız M. , 2001).

Tarakeshwar ve arkadaşlarının (2003) kültürlerarası dindarlık konusuyla ilgili yaptıkları çalışmada dindarlık beş boyutlu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre dindarlık ideolojik, ritüalistik, deneyimsel (tecrübeye dayalı), zihinsel ve sosyal olmak üzere beş farklı boyutu kapsar (2003, s. 388). Dinin ideolojik boyutundan kastedilen inançla ilgili hususlar ve bunların bireyin hayatında belirgin bir yer tutmasıdır. Bu inançlar, ilahi olanın mahiyeti, yaşamın nihai hedefi ve amacı, kişinin bu amacı tatmin

edebilmesi için izlemesi gereken yollar, Tanrı ve ahiret inancının insan hayatındaki önemini içermektedir. Dine ait diğer boyutlandırmalar, genel olarak dini davranışlar, manevi hayat, dini bilgi ve diğer insanlarla ilişkilerde dinin etki alanını kapsamaktadır (Tarakeshwar, Stanton, & Pargament, 2003).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda genellikle dindarlığı boyutlandırmada Glock’un beşli ayrımı esas alınmaktadır (Çekin, 2013; Kula, 2001). Araştırmamızda ise Uysal (2006) tarafından geliştirilen “İslami Dindarlık Ölçeği” esas alınarak, dindarlığın boyutlandırması da yine ölçeğe göre yapılmıştır. Uysal (2006)’ın çalışmasında dindarlık yine 5 boyutlu olarak açıklanmıştır. Bunlar, “*hayata etki*”, “*inanç/iman*”, “*bilgi*”, “*ibadet/davranış*” ve “*ibadetin ferdi ve sosyal fonksiyonu*” boyutlarıdır.

1.3.1.1. İnanç/İman Boyutu

Dinlere göre farklılaşmakla birlikte genel olarak tüm dini geleneklerde inanç boyutu merkezi bir yer tutmaktadır. Dini bir ideolojiye bağlı olmak en başta o dine ait temel inanç esaslarını benimsemeyi gerektirir. Dinin mahiyetine göre inanç esasları da değişiklik göstermektedir. İlahi dinlerde Tanrı’nın varlığına inanç merkezde yer alırken, bazı inanç türlerinde birey veya doğa yaratılışın müsebbibi kabul edilmektedir (Hökelekli, 2013, s. 52).

1.3.1.2. Bilgi Boyutu

Dindar bir kimsenin bilmesi gereken dinin çoğunlukla muamelat alanıyla ilgili hususları kapsayan boyuttur. Kişinin dinini yaşayabilmesi, dindar bir birey haline gelebilmesi sahip olduğu inanç, dini kaideler, gelenekler vb. konularda sahip olması gereken bilgilerdir (Hökelekli, 2013, s. 54).

Dini inancın kutsal metinlerine dayanılarak ortaya koyulan dini muamelat kısmını ihtiva eden boyuttur (Kula, 2001, s. 50).

1.3.1.3. İbadet/Davranış Boyutu

Neredeyse tüm dini geleneklerde çeşitli uygulamalara yer verilmektedir. Kutsal metni okuma, dua, oruç, ayin gibi farklı türlerde yerine getirilen ibadetler dinin davranış boyutunu oluşturmaktadır. Bunlar, inanç sahibi kimsenin yapmakla yükümlü olduğu görevlerdir. İbadetler sayesinde birey inandığı varlık yahut değer ile bağ kurabilmekte ve dini ideolojisini yaşamına tatbik edebilmektedir (Hökelekli, 2013, s. 53; Kula, 2001, s. 49).

1.3.1.4. Hayata Etki Boyutu

Dindarlık bireysel ve toplumsal anlamda hayatı geliştirmekle birlikte yaşamın tüm alanlarında da çeşitli yönlerden etkiye sahiptir. Dinin gündelik hayata dair bireysel ve toplumsal etkileri bu boyut başlığı altında incelenmektedir. İnsanın temel ihtiyaçlarından, sosyal alandaki gereksinimlerine kadar pek çok hususta dinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Doğal olarak dini inanca sahip olma aynı zamanda bireyin özel ve sosyal yaşantısını farklı derecelerde etkilemektedir.

Bireyin dindarlık düzeyi nedeniyle dinin hayata etki boyutu da farklılık gösterebilmektedir. Dinin etki boyutu bireyin yaşamını çeşitli kurallarla düzenlemekle birlikte, sosyal ilişkilerini, ahlaki davranışlarını da şekillendirmektedir (Hökelekli, 2013, s. 55; Kula, 2001, s. 50).

1.3.1.5. İbadetin Ferdi ve Sosyal Fonksiyonu Boyutu

Gerek İslam dininde gerekse diğer dinlerde inanç sahibi bireylerden beklenen davranış ve tutumların, yerine getirilmesi gereken vazifelerin hem bireysel anlamda hem de sosyal açıdan çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Din, kişiye psikolojik yönden katkı sağlamakla birlikte sosyolojik olarak da değerler oluşturmakta ve insanı diğer canlılardan farklı kılmaktadır. Örneğin İslam dininde esas sayılan beş ibadetin ayrı ayrı ferdi yönü olmakla birlikte, çoğunlukla sosyal açıdan etkileri bulunmaktadır.

1.3.2. Dindarlık ve Ebeveyn Tutumları

Dinin hayata yönelik düzenlemeleri doğal olarak aile ortamıyla da ilgilidir. Araştırmamız Müslüman bir toplumun ebeveyn çocuk ilişkisi üzerine odaklandığından öncelikle İslam dininde anne-baba ve çocuğun yerini temel kaynaklara göre izah ederek, yapılan birkaç çalışmadan bahsedeceğiz.

Kur'an-ı Kerim'de çocuk ve aileyle ilgili bazı durumlar doğrudan ve dolaylı olarak belirtilmektedir. 300 ayet doğrudan çocuk ile ilgili iken, 340 ayet de dolaylı olarak çocuğun yeri ve yetiştirilmesi hususunda yorumlara açıktır. Peygamberlerin oğullarıyla ilişkileri gerek anne-baba, gerekse evlatlara örnek teşkil etmektedir. Ayrıca aile ilgili Kur'an'da yer alan tüm konular öncelikli olarak yetişkinlere bilgi ve tavsiye vermektedir (Turan, 2013).

Kur'an'da çocuk farklı şekillerde nitelendirilmiştir. Çocuk anne-baba için bir göz aydınlığı (s. 387, 28/9) olabildiği gibi, bir fitne (s. 181, 8/28), cezalandırma aracı (s. 197, 9/55), Allah'ı anmaktan alıkoymaya sebep olabilecek bir nimet (s. 556, 63/9), insanlar arasında övünülecek bir çokluk yarışı (s. 541, 57/20) da olabilmektedir. Her ne kadar bir anne-babaya ait olarak dünyaya gelmiş olsalar da çocukların yaratılmasında Allah'a ortak koşmaktan sakınılması gerektiği vurgulanmıştır (s. 176, 7/190).

Genel olarak ayetlerden çıkarılabilecek anne-baba sorumlulukları şöyle sıralanabilir;

- Çocuğa hayat hakkı tanımak (s. 286, 17/31)
- Helal kazançla beslemek (s. 505, 46/15)
- Doğru bilgi ile donatmak (s. 413, 31/13)
- Eşit davranmak (s. 274, 16/58-59)
- Sevgi ve merhamet göstermek (s. 387, 28/10)
- Doğru bir model olmak (s. 322, 20/132)

Ebeveynin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirirken göz önünde bulundurması gereken en önemli şey onun da bir dünya nimeti olduğu ve diğer fani güzellikler gibi bir aldatmacadan ibaret olduğudur. Bu nedenle Allah-ü Teala, *“Ey iman edenler! Sizleri, ne mallarınız, ne evlatlarınız Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Her*

kim böyle yaparsa, işte onlar hüsrana uğrayanlardır.” (s. 556, 63/9) buyurarak müminleri uyarmaktadır. Ayette de görüldüğü üzere çocuk sahibi olmak mal sahibi olmanın ardından örnek verilmiş ve geçici bir nime olduğu vurgulanmıştır. Mal üzerinden Allah’a kulluğun gösterilebileceği çeşitli ibadet türleri olduğu gibi, çocuk sahibi olmanın da salih bir evlat yetiştirme suretiyle Allah’a kulluğun bir başka yolu olarak görülmelidir.

Müslüman bir anne-babanın Kur’an-ı Kerim’den yola çıkarak yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda çocuk yetiştirmesini beklemek gerekmektedir. Dindarlığın bir gereği olarak birey dini inanç esaslarını, dini kaideleri hayatının hemen hemen her alanına dahil etmelidir. Gerek Kur’an gerek Sünnet’te ifade edilen aile ilişkileriyle ilgili esasları örnek alan bir Müslüman, çocuğunu nasıl disipline etmesi gerektiğinin idrakinde olacaktır.

Geçmişten günümüze İslam dinine göre çocuk yetiştirme, terbiye etme esasları üzerine yapılan çalışmalar da aile ile ilgili hükümler sıklıkla belirtilmiştir (Ay, 1992). Ancak ebeveyn tutumları olarak ifade edilen kavramlar çerçevesinde anne-baba-çocuk ilişkisine İslami dindarlığın etkisini gösteren araştırmalar çoğunluğu Batı kaynaklı olmak üzere yine de yeterli sayıda değildir.

Dindarlık ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla dinin psiko-sosyal fonksiyonları veya dinin bireyin dünya görüşüne etkileri üzerine yoğunlaşmakla birlikte özel olarak dinin ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişkiyle bağlantısı hakkında da araştırmalar yapılmaktadır. Konuyla ilgili Batı’da yapılan bir çalışmaya göre, dindarlık ve dünya görüşü arasındaki ilişkide muhafazakar aileler çocuklarına itaatkar olmayı öğretmeyi, bunun için ihtiyaç olması halinde fiziksel cezaya başvurmayı inançlarından aldıkları cesaretle gerekli görmektedirler (Mahoney, Pargament, Tarakeshwar, & Swank, 2001).

Dindarlık ile geleneksel değerler arasında çok güçlü olumlu anlamda bir ilişki olduğu çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Bununla birlikte bireysel haz alma noktasında dindarlık ile negatif bir ilişki mevcuttur (Tarakeshwar, Stanton, & Pargament, 2003). Bireyin hem özel hayatını regüle etmede hem de sosyal ortamda diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenlemede, özellikle de aile içi ilişkilerin şekillenmesinde son derece etkili olduğu ifade edilmektedir (Frosh, 2004).

Dinin, çocuk yetiştirmede ebeveyn tutum, değer ve davranışları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Buna göre kolektivist görüşü benimseme ve dindarlık düzeyinin yüksek olması ebeveynlerin çocuklarını disipline etme stillerini biçimlendirmektedir. Bu tip aileler için  ocuk yetiştirmede bireysellikten ziyade çocuğun topluma uyum sağlayabilen, bütünleşebilen bir kişi olarak yetişmesi öncelikli hedeftir. Dini ideolojilerini yaşamlarının merkezinde tutan anne-babaların ebeveyn tutumlarının özünü dini yaşamları oluşturmaktadır. Çocuğun istek ve ihtiyaçlarına göz önünde bulunduran disiplin yöntemleri yerine toplumsal değerlerin kazanıma ağırlık veren uygulamalara başvururlar. Bu tarz aileler  ocuk yetiştirirken onların sosyal değerleri benimseyip buna göre yaşamalarını, çocuklarının  zg r ve bağımsız birey olmalarına tercih ederler (Frosh, 2004; Shor, 1998).

Türkiye’de yapılan bir çalışmaya göre, dindarlık ile gelenek, uyum sağlama, güven duyma ve iyilik gibi toplumsal değerler arasında pozitif bir ilişki olmakla birlikte öz-yönetim, dürtü ve haz gibi bireyselliği ifade eden durumlar ile dindarlık arasında olumsuz yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır ( ukur, De Guzman, & Carlo, 2004).

Yine Türkiye’de yapılan başka bir çalışmanın sonucuna göre, ebeveynler kendi kültürel yönelimlerini ve dindarlıklarını çocuklarına karşı tutum ve davranışlarında aktarmaktadırlar. Yani bireyin dindar olması onun çocuğuna karşı davranışlarının niteliğini belirleyici bir etken olmaktadır. Dindar aileler, izin-verici/ihmalkar tutumdan ziyade otoriter veya otoriteye yakın bir tutum benimsemektedirler. Buna göre dini geleneklerini ön planda tutan anne-babalar kontrol boyutu her zaman yüksek, kabul boyutu ise şartlara göre değişiklik gösterebilen bir ebeveyn stili sergilemektedirler (Taşdemir, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. YÖNTEM

Ailelerde çocuk disiplini ve dindarlık ilişkisinin incelendiği bu araştırma teorik ve alan araştırmasından oluşan ampirik bir çalışmadır.

2.1.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Bursa’da yaşayan çocuk sahibi yetişkinler; örnekleme ise, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerinde yaşayan 2-6 yaş arası en az bir çocuk sahibi anne-babalar olmak üzere 393 denekten oluşmaktadır.

Uygulama esnasında kartopu örnekleme metodu kullanılmıştır. Bu tür örneklemede görüşülen kişiler arasındaki doğrudan veya dolaylı ilişkilerden faydalanılmaktadır (Neuman, 2010). Dağıtılan anket formlarının geri dönüşümünün sağlanmaması, bazı formların cevapsız veya bir kısmı eksik olarak ulaştırılması, cevaplamadaki tutarsızlıklar nedeniyle bazı anketlerin elenmesi sonucu 500 anket formundan yalnızca 393’ü değerlendirmeye alınmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki ön görülen bu örneklem tablosu göz önünde bulundurulduğunda, araştırmada psikometrik değerlendirmeye alınan kota örneklemedeki birim sayısı genel toplam itibarıyla 393 denek olarak saptanmıştır. Bu sebeple işlem ve analizler, verilerin toplanması ve incelenmesi sonucunda istatistiksel değerlendirmeye alınan bu sayı üzerinden yapılmıştır.

2.1.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla “Demografik Bilgi Formu” oluşturulmuş, “İslami Dindarlık Ölçeği” ve “Ebeveyn Tutum Ölçeği”nden yararlanılmıştır.

2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Kişisel bilgilerin elde edilmesi amaçlı hazırlanan “Demografik Bilgi Formu” 8 maddeden oluşmaktadır. Formda, ebeveyn pozisyonu, yaş, eğitim durumu, meslek, medeni hal, ailenin yaklaşık aylık geliri, ailedeki çocuk sayısı ve aile büyükleriyle bir arada yaşama durumları sorulmuştur.

2.1.2.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği

Araştırmamızda anne-baba tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi amacıyla, Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen “Ebeveyn Tutum Ölçeği”nden yararlanılmıştır. 2-6 yaş arası çocuk sahibi anne-babaların tutumlarını ölçmek amaçlı oluşturulan ölçek, 4 ebeveynlik alt boyutu ve 46 madde içermektedir. Genel anne-baba tutumlarının alt boyutlarını oluşturan maddeler şu şekildedir:

1. *Demokratik Boyut:* 2, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 18, 20, 23, 25, 29, 36, 37, 38, 42 numaralı 17 madde ile ölçülmektedir.
2. *Otoriter Boyut:* Bu boyutun ölçümünde 3, 9, 11, 19, 26, 27, 32, 35, 39, 40, 45 numaralı 11 madde kullanılmaktadır.
3. *Koruyucu Boyut:* 4, 8, 12, 16, 21, 22, 28, 41, 46 numaralı 9 madde ile ölçülmektedir.
4. *İzin Verici Boyut:* Bu boyutun ölçümünde 1, 17, 24, 30, 31, 33, 34, 43, 44 numaralı 9 madde kullanılmaktadır.

Aile içinde yaşanabilecek belirli durumlar karşısında ebeveynin davranışlarını ifade eden maddeleri içeren ölçek beşli likert tarzında hazırlanmıştır.

Davranışların ne sıklıkta yapıldığına karşılık gelen seçenekler 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. Buna göre, “Her zaman böyledir” seçeneği 5; “Çoğunlukla böyledir” seçeneği 4; “Bazen böyledir” seçeneği 3; “Nadiren böyledir” seçeneği 2; “Hiçbir zaman böyle değildir” seçeneği 1 puan değerindedir.

Ölçekten alınabilecek en düşük puan “ $1 \times 46 = 46$ ”, en yüksek puan ise “ $5 \times 46 = 230$ ”dur. Alt boyutlardan alınabilecek en düşük puan “ $1 \times 9 = 9$ ”, en yüksek puan ise “ $5 \times 17 = 85$ ”dir.

2.1.2.3. İslami Dindarlık Ölçeği

Çalışmamızda Müslüman bireylerin dindarlık anlayışlarını ölçmek amaçlı Uysal (1995) tarafından hazırlanmış olan “İslami Dindarlık Ölçeği” kullanılmıştır. Dini hayatın farklı boyutlarıyla ele alındığı bu ölçek 5 alt boyuttan ve 25 maddeden oluşmaktadır:

1. *İnanç Boyutu*: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 numaralı 10 madde Allah’a, Peygamberlere, Ahirete iman esaslarını ifade eder.
2. *Hayat Etki Boyutu*: Sosyal problemlerde dine başvurma, Müslüman olmanın nedenini ve gayesini sorgulama, çevresindeki insanlarla dini konularda müzakere etme gibi dinin yaşamla ilişkili esasları 11, 13, 16, 17, 18, 19 numaralı 6 madde ile ölçülmektedir.
3. *Bilgi Boyutu*: 23 ve 24 numaralı 2 madde bireyin Arapça Kur’an okuma ve ilmiyal bilgisinin ölçümünde değerlendirilmektedir.
4. *İbadet Boyutu*: Bu boyutun ölçümünde 20, 21, 22, 25 numaralı 4 madde kullanılmaktadır.
5. *Bireysel-Sosyal Fonksiyon Boyutu*: 12, 14, 15 numaralı 3 madde ile ölçülmektedir.

Dini hayatın çeşitli boyutlarının ifade edildiği ölçek farklı türlerde beşli likert tarzında hazırlanmıştır.

1 ile 15. maddeler arasında “Tamamen katılıyorum” seçeneği 5; “Katılıyorum” seçeneği 4; “Kararsızım” seçeneği 3; “Katılmıyorum” seçeneği 2; “Hiç katılmıyorum” seçeneği 1 puan olarak değerlendirilmiştir.

16 ile 22. maddeler “Çok sık” seçeneği 5; “Sık sık” seçeneği 4; “Ara sıra” seçeneği 3; “Nadiren” seçeneği 2; “Hiç” seçeneği 1 puan olarak değerlendirilmiştir.

23, 24 ve 25. sorularda “Çok yeterli” seçeneği 5; “Oldukça yeterli” seçeneği 4; “Yeterli” seçeneği 3; “Yeterli değil” seçeneği 2; “Hiç yeterli değil” seçeneği 1 puan olarak değerlendirilmiştir.

Ölçekten alınabilecek en düşük puan “ $1 \times 25 = 25$ ”, en yüksek puan ise “ $5 \times 25 = 125$ ”dir. Alt boyutlardan alınabilecek en düşük puan “ $1 \times 2 = 2$ ”, en yüksek puan ise “ $5 \times 10 = 50$ ”dir.

2.1.3. Güvenirlik Analizi

Cronbach Alfa katsayısının 0,60 ile 0,80 aralığında çıkması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu, 0,80 ile 1,00 aralığında çıkması ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Tavşancıl, 2006, s. 29).

Tablo 2: Ölçeklerin Güvenirlik Katsayıları

	Alpha	N
İslami Dindarlık Ölçeği	,87	25
1. İnanç	,90	10
2. Hayata etki	,71	6
3. İbadet	,77	4
4. Bilgi	,68	2
5. Bireysel-Sosyal Fonksiyon	,68	3
Ebeveyn Tutum Ölçeği	,77	46
1. Demokratik	,86	17
2. Otoriter	,81	11
3. Koruyucu	,79	9
4. İzin Verici	,72	9

“İslami Dindarlık Ölçeği”nin Cronbach’s Alpha değeri 0,87 olarak bulunmuştur. Aynı zamanda alt boyutları için de güvenirlik analizi yapılmıştır. Buna göre, sırasıyla inanç, hayata etki, ibadet, bilgi ve bireysellik-sosyallik boyutlarına ait maddelerin Cronbach’s Alpha değerleri 0,90, 0,71, 0,77, 0,68 ve 0,68 olarak tespit edilmiştir.

“Ebeveyn Tutum Ölçeği”ne ait Cronbach’s Alpha değeri 0,77 olarak çıkmıştır. Bununla birlikte ebeveyn alt boyutlarına ait değerler ise sırasıyla; demokratik 0,86, otoriter 0,81, aşırı koruyucu 0,79, izin verici 0,72 şeklinde bulunmuştur.

2.1.4. Verilerin Analizi

Araştırmamızda istatistiksel analizler için SPSS 22 programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlardan (ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, minimum, maksimum) yararlanılmıştır. Nicel verilerin normal dağılıma uygunlukları Shapiro-Wilk testi ile sınanmıştır. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin iki grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri grupların karşılaştırmalarında ise Kruskal Wallis testinden yararlanılmıştır. Kruskal Wallis testinden sonra farklı grupların belirlenmesinde ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arası ilişkiler Spearman’s Korelasyon Analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak öngörülmüştür.

2.2. BULGULAR

2.2.1. Demografik Değişkenler ile İlgili İstatistikler

Çalışmanın bu bölümünde anketin uygulandığı örnekleme ilişkin değişkenler tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 3: Örneklemin Ebeveyn Pozisyonuna Göre Dağılımı

<i>Ebeveyn Pozisyonu</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Anne	286	72,8
Baba	107	27,2
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Araştırmanın örneklemini 286 (%72,8) anne, 107 baba (%27,2) olmak üzere toplam 393 ebeveynden oluşmaktadır.

Tablo 4: Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

<i>Yaş Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
20-30	107	27,2
30-40	213	54,2
40-50	70	17,8
50+	3	0,8
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Araştırma örnekleminde 20-30 yaş grubunda 107 (%27,2), 30-40 yaş grubunda 213 (%54,2), 40-50 yaş grubunda 70 (17,8), 50 yaş ve üzeri 3 (%0,8) ebeveyn bulunmaktadır.

Tablo 5: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Okur-yazar	5	1,3
İlkokul	28	7,1
Ortaokul	33	8,4
Lise	103	26,3
Önlisans	70	17,8
Fakülte	122	31,0
Lisansüstü	32	8,1
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Araştırmaya katılanların 5'i (%1,3) okur-yazar düzeyinde iken, 28'i (%7,1) ilkokul, 33'ü (%8,4) ortaokul, 103'ü (%26,3) lise, 70'i (%17,8) önlisans, 122'si (%31,0) fakülte, 32'si (%8,1) ise lisansüstü derecesinde eğitim görmüştür.

Tablo 6: Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

<i>Meslek Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Yöneticiler	3	0,8
Profesyonel meslekler	101	25,7
Teknik meslekler	63	16,0
Büro ve sekreterlik meslekleri	39	9,9
Ustalık becerileriyle ifade edilen meslekler	21	5,3
Hizmetle ilgili meslekler	12	3,1
Satışla ilgili meslekler	31	7,9
Fabrika ve makine işletme ile ilgili meslekler	8	2,0
Diğer meslekler	115	29,3
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Örneklem grubuna ait meslek türleri çeşitli alt gruplara ayrılarak belirtilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan ebeveynlerin 3'ü (%0,8) yönetici, 101'i (%25,7) profesyonel meslekler, 63'ü (%16,0) teknik meslekler, 39'u (%9,9) büro ve sekreterlik meslekleri, 21'i (%5,3) ustalık becerileriyle ifade edilen meslekler, 12'si (%3,1) hizmetle ilgili meslekler, 31'i (%7,9) satışla ilgili meslekler, 8'i (%2,0) fabrika ve makine işletme ile ilgili meslekler, 115'i (%29,3) diğer meslekler alanında çalışmaktadır.

Tablo 7: Örneklemin Medeni Duruma Göre Dağılımı

<i>Medeni Durum</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Bekar	1	0,3
Evli	378	96,2
Boşanmış	11	2,8
Ayrı yaşıyor	1	0,3
Dul	2	0,5
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Araştırmaya katılanların 1'i (%0,3) bekar, 378'i (%96,2) evli, 11'i (%2,8) boşanmış, 1'i (%0,3) ayrı yaşıyor, 2'si (%0,5) ise duldur.

Tablo 8: Örneklemen Aylık Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

<i>Aylık Gelir Düzeyi</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
1500 TL'den az	13	3,3
1500-3000	94	23,9
3000-4500	141	35,9
4500-6000	71	18,1
6000-7500	37	9,4
7500-9000	14	3,6
9000 ve üzeri	23	5,9
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Araştırmaya katılan ebeveynlerin aylık gelir düzeyleri 13'ünün (%3,3) 1500 TL'den az, 94'ünün (%23,9) 1500-3000, 141'inin (%35,9) 3000-4500, 71'inin (%18,1) 4500-6000, 37'sinin (%9,4) 6000-7500, 14'ünün (%3,6) 7500-9000 ve 23'ünün (%5,9) 9000 TL ve üzeridir.

Tablo 9: Örneklemen Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

<i>Çocuk Sayısı</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
1	137	34,9
2	182	46,3
3	52	13,2
4	15	3,8
5 ve üzeri	7	1,8
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Araştırmaya katılanların 137'sinin (%34,9) 1, 182'sinin (%46,3) 2, 52'sinin (%13,2) 3, 15'inin (%3,8) 4 ve 7'sinin (%1,8) 5 ve üzeri çocuğu vardır.

Tablo 10: Örneklemen Aile Büyükleriyle Yaşama Durumuna Göre Dağılımı

<i>Aile Büyükleriyle Yaşama</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	54	13,7
Hayır	339	86,3
<i>Toplam</i>	<i>393</i>	<i>100</i>

Örnekleme katılan ebeveynlerin 54'ü (%13,7) aile büyükleriyle, 339'u (%86,3) ise aile büyüklerinden ayrı yaşamaktadır.

2.2.2. Tüm Gruba İlişkin Aritmetik Ortalamalar

Tablo 11: Ebeveyn Tutumlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar

<i>Ebeveyn Tutumları</i>	<i>Art. Ort. (X)</i>	<i>SS</i>
Demokratik	4,32	,50
Otoriter	1,98	,59
Koruyucu	3,57	,72
İzin-Verici	2,32	,42

Tabloda görüldüğü üzere ebeveyn tutum ölçeğinin *demokratik* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=4,32$, standart sapması $SS=0,50$; *otoriter* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=1,98$, standart sapması $SS=0,59$; *koruyucu* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=3,57$, standart sapması $SS=0,72$ ve *izin-verici* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=2,32$, standart sapması $SS=0,60$ olarak saptanmıştır. Ebeveynlerin tutumlarına ilişkin elde edilen puanlara göre anne-babalar çocuk yetiştirmede daha çok demokratik ve koruyucu tutumu benimsemektedirler.

Tablo 12: Dindarlık ve Alt Boyutlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar

<i>Dindarlık Boyutları</i>	<i>Art. Ort. (X)</i>	<i>SS</i>
İnanç	4,93	,31
Bilgi	3,40	1,02
Etki	4,06	,54
İbadet	3,04	,86
Bireysel-Sosyal Fonksiyon	4,09	,92

Tabloda görüldüğü üzere dindarlık ölçeğinin *inanç* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=4,93$, standart sapması $SS=0,31$; *bilgi* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=3,40$, standart sapması $SS=1,02$; *etki* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=4,06$, standart sapması $SS=0,54$; *ibadet* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=3,04$, standart sapması $SS=0,86$ ve *bireysellik-sosyallik* alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $X=4,09$, standart sapması $SS=0,92$ olarak saptanmıştır. Ebeveynlerin dindarlık boyutlarına ilişkin elde edilen puanlara göre anne-babalar diğer boyutlara nazaran ibadet bakımından daha düşük düzeydedirler.

2.2.3. Dindarlık Düzeyi ile Ebeveyn Tutumları Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulgular

Tablo 13: Dindarlık ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Korelasyon Katsayıları

Ebeveyn Tutumu Ölçeği	Dindarlık Düzeyi Ölçeği Toplam Puanı	
	r	p
Demokratik	0,099	0,050
Otoriter	0,002	0,964
Koruyucu	0,038	0,455
İzin verici	0,050	0,325
Toplam	0,083	0,101

r: Spearman's Korelasyon Katsayısı

Dindarlık düzeyi ölçeği toplam puanı ile ebeveyn tutumu ölçeği demokratik, otoriter, koruyucu, izin verici ve toplam puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$).

2.2.4. Ebeveyn Pozisyonuna Göre Otoriter Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 14: Ebeveyn Pozisyonuna Göre Otoriter Tutum Puanının Farklılığına İlişkin Mann Whitney U Sonuçları

Ebeveyn Tutumu Ölçeği		Ebeveyn pozisyonu	
		Anne (n=286)	Baba (n=107)
Otoriter Tutum	<i>Min-Mak</i>	1-4 (1,9)	1-4 (2)
	<i>(Medyan)</i>		
	<i>Ort±Ss</i>	1,96±0,59	2,04±0,60
<i>Mann Whitney U Test</i>			

Annelerin otoriter puanları ortalama 1.96±0.59 puan iken; babaların ortalama 2.04±0.60 puandır. Anne ve babaların otoriter puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır.

2.2.5. Ebeveynin Yaşına Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 15: Ebeveynin Yaşı ile Demokratik Tutum Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Korelasyon Katsayıları

	Ebeveyn Tutumu Ölçeği Demokratik puan	
	r	p
Ebeveyn Yaş (yıl)	-0,128	0,011*

r: Spearman's Korelasyon Katsayısı **p<0,05*

Ebeveyn yaşı ile Ebeveyn Tutumu Ölçeği Demokratik puanı arasında negatif yönlü (yaş arttıkça, demokratik puanı azalan) istatistiksel olarak anlamlı zayıf ilişki saptanmıştır (r:-0.128; p=0.011; p<0.05).

2.2.6. Eğitim Durumuna Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 16: Eğitim Durumuna Göre Demokratik Tutum Puanının Farklılığına İlişkin Kruskal Wallis Test Sonuçları

		Ebeveyn Tutumu Ölçeği Demokratik Puanı			
		n	Min-Mak (Medyan)	Ort±Ss	<i>p</i>
Eğitim durumu	İlkokul ve altı	33	2,29-5,00 (4,12)	4,03±0,67	0,017*
	Ortaokul	33	1,65-5,00 (4,29)	4,15±0,65	
	Lise	103	2,82-5,00 (4,41)	4,35±0,44	
	Ön lisans	70	2,24-5,00 (4,35)	4,33±0,46	
	Fakülte	122	2,00-5,00 (4,47)	4,40±0,47	
	Lisansüstü	32	3,53-5,00 (4,44)	4,38±0,42	
Kruskal Wallis Test		* <i>p</i> <0,05			

Eğitim durumuna göre olguların ebeveyn tutumu ölçeği demokratik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=0.017$; $p<0.05$). Farklılığı yaratan grubu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalara göre; ilkokul ve altı mezunu olguların demokratik puanları, lise ($p=0.020$), ön lisans ($p=0.031$), fakülte ($p=0.002$) ve lisansüstü ($p=0.029$) mezunu olgulardan anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0.05$). Ortaokul mezunu olguların demokratik puanları da, lisansüstü mezunu olgulardan anlamlı düzeyde düşüktür ($p=0.018$; $p<0.05$). Diğer grupların puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

2.2.7. Ebeveynin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Koruyucu Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 17: Ebeveynin Sahip Olduğu Çocuk Sayısı ile Koruyucu Tutum Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Korelasyon Katsayıları

	Ebeveyn Tutumu Ölçeği Koruyucu puan	
	r	p
Çocuk sayısı	0,054	0,283

r: Spearman's Korelasyon Katsayısı

Çocuk sayısı ile Ebeveyn Tutumu Ölçeği Koruyucu puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanamamıştır ($p>0.05$).

2.2.8. Eğitim Durumu ile Dindarlık Düzeyi Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulgular

Tablo 18: Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Puanının Farklılığına İlişkin Kruskal Wallis Test Sonuçları

		Dindarlık Düzeyi Ölçeği Toplam Puanı		
		n	Min-Mak (Medyan)	Ort±Ss
Eğitim durumu	İlkokul ve altı	33	3,64-4,92 (4,28)	4,25±0,35
	Ortaokul	33	3,60-4,96 (4,32)	4,30±0,28
	Lise	103	3,40-5,00 (4,20)	4,19±0,37
	Ön lisans	70	3,28-4,96 (4,32)	4,25±0,38
	Fakülte	122	1,28-5,00 (4,26)	4,19±0,43
	Lisansüstü	32	1,00-4,88 (4,22)	3,98±0,72

Kruskal Wallis Test

Eğitim durumuna göre olguların dindarlık düzeyi ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanamamıştır.

2.2.9. Aylık Gelir Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulgular

Tablo 19: Aylık Gelir Düzeyine Göre Dindarlık Puanının Farklılığına İlişkin Kruskal Wallis Test Sonuçları

		Dindarlık Düzeyi Ölçeği Toplam Puanı			<i>p</i>
		n	Min-Mak (Medyan)	Ort±Ss	
Gelir düzeyi	< 1500 TL	13	3,68-4,76 (4,24)	4,22±0,32	0,008**
	1500-3000 TL	94	3,28-4,92 (4,16)	4,16±0,34	

3000-4500 TL	143	1,28-5,00 (4,28)	4,22±0,41
4500-6000 TL	69	3,48-4,96 (4,36)	4,32±0,31
≥6000 TL	74	1,00-5,00 (4,18)	4,07±0,56

Kruskal Wallis Test

****p<0,01**

Gelir düzeyine göre olguların dindarlık düzeyi ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=0.008$; $p<0.01$). Farklılığı yaratan grubu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalara göre; gelir düzeyi 6000 TL ve üzeri olan olguların dindarlık puanları, gelir düzeyi 3000-4500 TL ($p=0.017$) ve 4500-6000 TL ($p=0.001$) olan olgulardan anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0.05$). Gelir düzeyi 3000-4500 TL olguların dindarlık puanları da, gelir düzeyi 4500-6000 TL olgulardan anlamlı düzeyde düşüktür ($p=0.008$; $p<0.01$). Diğer grupların puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

3.1. Dindarlık Düzeyi ile Ebeveyn Tutumları Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmamızın bulgularına göre dindarlık toplam puanı ile ebeveyn tutumları toplam puanı veya alt boyutlarına ilişkin puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ebeveyn dindarlığının çocuk yetiştirmede ve çocuğun gelişiminde etkisi olup olmadığını araştıran çalışmaların pek çoğunun belirli bir dine veya kültürel gruba has olması, çoğunlukla ergenlik veya üniversite çağı çocuk sahibi aileler olarak sınırlandırılması gibi sebepler nedeniyle dindarlığın ebeveyn stillerine yönelik etkisi üzerinde genelleme yapılması mümkün olmamaktadır.

Konuyla ilgili genel bir yargıya varabilmek amacıyla, 9 ülkeden 1,198 aile üzerinde yapılan boylamsal bir çalışmanın sonucuna göre, dindarlığın ebeveynlik ve çocuk gelişimi ile hem pozitif hem de negatif yönlü bir ilişkisi vardır. Araştırmanın hipotezine göre, ebeveyn dindarlığının yüksek düzeyde olması, daha çok kontrol boyutu yüksek bir tutum sergilenmesine, dolayısıyla çocuğun problemli davranışlarının artmasına neden olmaktadır. Katolik, Protestan, Budist, Müslüman ve dini yönden bağımsız ebeveyn ve çocuklardan oluşan bu araştırmanın sonucuna göre ise, anne-babalar dini inançlarının çocuk yetiştirme tutumlarına yararlılık ve samimiyet noktasında pozitif etkisi olduğunu düşünürken, çocuklara göre dindarlığın ebeveynin reddedici tutumunu benimsediğini öne sürerek negatif anlamda bir etkisi olduğunu iddia etmektedirler. Ebeveyn tutumu ve dindarlık ilişkisi anne-baba ve çocuklar açısından farklı şekilde nitelendirilmiştir (Bornstein, Putnick, & Lansford, 2017).

12 ve daha küçük yaşta çocuk sahibi 3,023 aile üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, dini bir gruba mensup olan aileler, herhangi bir dini cemaatin üyesi olmayan ailelere kıyasla daha sık fiziksel cezalandırma disiplin yöntemini tercih etmektedirler. Yani bu tip aileler kontrol boyutu yüksek bir disiplin anlayışı benimsemektedirler. Ancak, dindarlık oranı yüksek bölgelerde yaşayan ebeveynler, daha düşük düzeyde dindarlık oranı gösteren bölgelere nazaran daha az fiziksel cezaya başvurmaktadırlar. Yani dindarlık bireysel anlamda ebeveyn tutumları ile ilişkili olmamakla birlikte bir

gruba bağımlı olarak yaşanan dindarlık anne-babanın çocukla ilişkisini kontrol boyutunda etkilemektedir. Çalışmanın sonucuna göre, dini bir gruba ait bireylerin çocuklarını disipline etmede daha sık fiziksel cezayı kullanmalarının nedeni, dini grupların düzeni ve kontrolü sağlama açısından yeni bireyler yetiştirmede kurallara daha sıkı bağlı olunması beklentisi olabilir (Wolf & Kepple, 2016).

Türkiye’de Taşdemir (2006) tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre her ne kadar dindarlık ile otoriter veya otoriteye yakın ebeveyn tutumları arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya koyulsa da bu durum genel olarak anne-babanın dindarlığı ile çocuk yetiştirme stillerinin ilişki içerisinde olduğunu ispatlamak için yeterli değildir.

Araştırmamızın sonucunda ebeveynlik ile dindarlık arasında bir ilişki saptanamaması bireysel anlamda dindarlığın çocuk yetiştirme tutumlarına etkili olmadığını göstermektedir. Önceki çalışmalara bakıldığında özellikle Batı ülkelerinde dindarlığın otoriter ebeveyn tutumu ile ilişkilendirilmesinin nedeni olarak çoğunlukla belirli dini gruplar üzerinde araştırma yapılması gösterilebilir. Daha çok muhafazakar dini grupların tercih edildiği bu çalışmalar dinin bireyin tutumlarına etkili olduğunu göstermekten ziyade dini bir gruba mensubiyetin ebeveynlik anlayışına etki ettiğini ispat etmektedir (Mahoney, Pargament, Tarakeshwar, & Swank, 2001; Tarakeshwar, Stanton, & Pargament, 2003; Wolf & Kepple, 2016).

Türkiye’de ebeveynlik tutumları ve dindarlık ilişkisi ile ilgili yapılan en son çalışmanın yine otoriter tutumla dindarlık düzeyi arasındaki pozitif ilişkiyi desteklemesi dönem şartları içerisinde değerlendirilmekle birlikte, araştırmada kullanılan dindarlık ölçeğinin yetersizliğine de bağlanabilir (Taşdemir, 2006).

Ebeveynlik ile dindarlık arasında bir ilişki olmamasında Türkiye’de değişen din algısı, modern şartlara göre ortaya çıkan dindarlık tipleri ve bireylerin problemlerin çözümünde daha çok alanın uzmanına ait görüşleri dikkate almaları gibi nedenler sayılabilir. Sekülerleşmenin doğal sonuçları olarak Müslümanların din ile dünya arasında ikilem yaşadıkları ve özellikle son dönemlerde dini yaşayışlarını daha çok moderniteye göre şekillendirdikleri iddia edilmektedir (Köse, 2015). Ancak bu değişim Batı’da olduğu gibi dinin sekülerleşmeye kurban edilmesi yoluyla değil daha çok kutsala olan saygı ve inancın kalıcılığı ekseninde dini yaşayış şeklinin farklılaşması olarak tezahür etmektedir. Yani gündelik hayatın değişen dinamiğine uygun olarak Müslümanlar popüler kültürün sunduğu bir tüketim anlayışını benimsemektedirler. Seküler düzenin dayattığı modernliği İslami nitelikler çerçevesinde yaşamaya çalışarak din ve dünya ikilemiyle ilgili problemleri

aşabilmektedirler (Coşkun, 2006). Ayrıca modernleşmenin tezahürü olarak yaşanan sekülerleşme sürecinin sonucu olarak din öznel boyutta varlığını devam ettirirken, toplumsal alandaki etkinliği zayıflamış ve dinin sosyal hayata yönelik fonksiyonlarında çeşitli değişiklikler ortaya çıkmıştır (Küçük, 2008).

Ebeveynlik ve dindarlık arasında bir bağlantı kurulamaması, seküler anlayış çerçevesinde dinini öznel anlamda yaşayan Müslüman anne-babaların ebeveynlik ve çocukla ilişki noktasında dini öğretilerden ziyade bilimsel kaynaklar ve pedagog yahut psikolog gibi uzmanların fikirlerinden yararlanmaları gibi sebeplerle izah edilebilir.

3.2. Ebeveyn Pozisyonuna Göre Otoriter Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmamızın bulgularına göre anne yahut baba olmanın ebeveyn tutumlarına etkisi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ebeveyn türüne göre çocuk yetiştirme tutumlarında bir değişiklik olup olmadığı kesin olarak ortaya koyulmamaklar birlikte farklı örneklem grupları üzerinde yapılan araştırmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Anne-babaların demokratik tutumlarına ilişkin yapılan bir araştırma sonucunda annelerin demokratik tutum düzeyleri babalara oranla daha yüksek çıkarken (Aydoğan Arslan, 2017, s. 43), bir başka çalışmada babalar annelerden daha demokratik olarak nitelendirilmiştir (Canabakan Koç, 2015). Ancak her iki araştırma sonucuna göre anne veya babalar arasında otoriter tutum yönünden anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

3.3. Ebeveynin Yaşına Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma Ve Yorumu

Anne-babanın yaşı ile demokratik tutum arasında zayıf olmakla birlikte negatif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre, ebeveynin yaşı arttıkça demokratik tutum eğilimi de azalmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bir başka araştırmanın sonucuna göre, ebeveyn tutumları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir düzeyde ilişki bulunmuştur. Buna göre, 26-45 yaş aralığındaki ebeveynler daha düşük ve daha

yüksek yaştaki ebeveynlere kıyasla daha demokratik bir tutum sergilemektedirler. Bu durumun nedeni ise, daha düşük veya daha yüksek yaş düzeylerindeki ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olmasına bağlanmıştır. Eğitimli anne-babaların çocuk yetiştirme hususunda daha bilgili ve becerikli olacakları ifade edilerek, konuyla ilgili her türlü gelişmeleri takip etme yönünden daha bilinçli olacakları iddia edilmiştir.

Özyürek (2004) tarafından yapılan bir çalışmada ise, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının yaşa bağlı değişmediği ortaya koyulmuştur. Yaş değişkeninin ebeveyn tutumlarına etkisi konusunda daha ayrıntılı bir çalışma yapılmadığı sürece elde edilen bulgular örneklemin diğer demografik özelliklerine göre farklı sonuçlar çıkaracaktır.

3.4. Eğitim Durumuna Göre Demokratik Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmamızın bulgularının değerlendirilmesi sonucu eğitim durumu ile ebeveynin demokratik tutum puanı arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe anne-babanın demokratik tutum eğilimi de artmaktadır.

Aydoğan Arslan (2017) tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre, demokratik, aşırı-koruyucu, izin-verici ve otoriter ebeveyn tutumları ile anne-babanın eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Böyle bir sonuca ulaşılmasının nedeni yeterli sayıda anne-babaya erişilememiş olmasına bağlanmıştır. Aynı şekilde Gelgör (2016) tarafından yapılan bir araştırma sonucunda da anne ve babanın eğitim düzeyi ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir fark bulunamamış ve bunun nedeni de örneklem grubunun eğitim düzeyinin eşit dağılım göstermemesi olarak açıklanmıştır. Karasan (2015)'ın yaptığı araştırmanın sonucunda da ebeveyn tutumları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı ifade edilmiştir.

Ayyıldız (2005) tarafından yapılan bir çalışmanın sonucuna göre, annenin eğitim düzeyi arttıkça demokratik tutumu benimseme eğiliminin arttığı görülmüştür. Eğitim düzeyi yüksek ve çalışan annelerin aşırı koruyucu, otoriter veya ilgisiz tutumu daha az sergiledikleri ifade edilmiştir.

Nacak ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan, annelerin ebeveynlik biliş ve davranışları ile çocuk yetiştirme ortamlarının karşılaştırmalı olarak incelendiği bir çalışmaya göre ise, eğitim düzeyi yüksek anneler daha düşük seviyedeki annelere nazaran daha fazla izin-verici tutum sergilemektedirler.

3.5. Ebeveynin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Koruyucu Tutum Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Ailedeki çocuk sayısı ile koruyucu ebeveyn tutumu arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Çocuk sayısı ile diğer ebeveyn tutumları arasında ilişki olup olmadığı çeşitli araştırmalara göre değişiklik göstermektedir.

Aydoğan Arslan (2017)'ın araştırmasına göre, 3 ve daha düşük sayıda çocuğu olan ebeveynler 4 ve daha fazla çocuk sahibi anne-babalara göre daha demokratik ve izin-verici tutum sergilerken, 4 ve üzeri sayıda çocuk sahibi ebeveynler diğerlerine nazaran anlamlı derecede daha otoriter bulunmuştur. Bunun nedeni ise, çocuk sayısının artmasıyla ailenin çocuğa sağladığı maddi imkanların daha da azalması gösterilmiştir. Aynı şekilde 3 veya daha az sayıda çocuk sahibi olan ebeveynlerin demokratik tutumu benimseme nedenleri, az sayıda çocukla daha fazla ve daha kaliteli zaman geçirilmesine bağlanmıştır.

Çocuk sayısının artması aileyi maddi ve manevi imkanlar noktasında kısıtlamakta ve anne-baba-çocuk arasında açıklayıcı bir iletişim kurulmasına engel olabilmektedir. Çocuk sayısı arttıkça anne-babanın daha baskıcı ve daha az iletişime dayalı bir tutum sergilediği farklı çalışmalar sonucunda da ortaya konmuştur (Özyürek, 2004).

Ayyıldız (2005), 0-6 yaş arasında çocuk sahibi 382 anneyle yaptığı araştırmasında anne yaşının küçülmesi ve çocuk sayısının artması durumunda otoriter tutumun benimsendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca annenin kendi yetiştirilme tarzının çocuğuna karşı olan davranışlarını şekillendirdiğini belirtmiştir.

Canabakan Koç (2015) tarafından yapılan bir araştırmada ebeveyn tutumları ile sahip olunan çocuk sayısı arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, bir çocuk sahibi ebeveynler daha fazla çocuğu olan anne-babalara kıyasla daha

demokratik bir disiplin anlayışına sahiptirler. Fakat iki çocuklu ailelerin bir çocuk sahibi ebeveynlere nazaran daha demokratik olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Yine aşırı-koruyucu boyut düzeyinde de, bir çocuk sahibi ebeveynler daha fazla çocuğu olan ebeveynlere göre daha koruyucu bir tutum sergiledikleri ifade edilmiştir. Ancak otoriter ve izin-verici ebeveyn tutumları ile ailedeki çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.6.Eğitim Durumu ile Dindarlık Düzeyi Arasında İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmamızın sonucuna göre, bireyin eğitim düzeyi ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak konuyla ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalar çoğunlukla eğitim düzeyi ile dindarlık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya koymaktadır. Örneğin, Taplamacıoğlu (1962) tarafından yapılan bir araştırmanın sonucuna göre öğrenim derecesi dindarlık düzeyi üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Buna göre, dini emir ve yasakları yerine getiren kimselerin yarıdan fazlası okur-yazar düzeyinde eğitime sahip insanlardır. Ancak dönemin şartları çerçevesinde değerlendirildiğinde böyle bir sonuca ulaşılmış olması doğaldır. Zira dini yaşama özgürlüğü ve dönemin eğitim anlayışının etkileri sonucunda dindarlığın toplumun belirli bir kesiminde daha yüksek düzeyde olması öngörülen bir sonuçtur. Aynı şekilde eğitim düzeyi yükseldikçe dine ilginin azaldığını ortaya koyan farklı çalışmalar da mevcuttur (Günay, 1999; Köktaş, 2000).

Akdoğan (2002) tarafından yapılan bir araştırmanın sonucuna göre, eğitim düzeyi arttıkça ibadetlerin düzeninde bir aksama olurken, kurban ve zekat ibadetlerine yönelik bir karşıtlık ortaya çıktığı da saptanmıştır.

Dindarlık ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkiye dair genel bir saptama yapılabilmesi için eğitim türünü de sınıflandıran bir ölçekle araştırma yapılması daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasına fayda sağlayacaktır.

3.7.Aylık Gelir Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi Arasında Bir İlişki Olup Olmadığına Yönelik Bulguların Tartışma ve Yorumu

Aylık gelir düzeyi ile dindarlık düzeyi arasında araştırmamızın sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Daha önce yapılan çalışmaları doğrular nitelikte üst düzey gelire sahip bireylerin diğer gruplara nazaran daha düşük derecede dindarlık puanına sahip oldukları görülmüştür.

Günay (1999) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, gelir düzeyi ile dini yaşayış arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre gelir düzeyi yüksek bireyler, yani dünyevi işlere ağırlık vermiş kişilerin dine en az ilgi duyan kimselerdir. Aynı şekilde Köktaş (2000) ın elde ettiği sonuçlara göre orta veya daha alt düzeyde gelire sahip insanlar diğer gruplara oranla daha yüksek dindarlık düzeyine sahiptirler.

Gelir düzeyi ile dindarlık arasındaki ilişkiye yönelik Çelik tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre, alt sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin dinin anlam verici fonksiyonuna bütünüyle katılma oranında artış görülürken gelir düzeyi yüksek kesimlerde bu eğilimin düşüşte olduğu ortaya koyulmuştur.

SONUÇ

Ailelerde çocuk disiplini ve dindarlık ilişkisinin incelendiği bu araştırmada ebeveynlerin dindarlık puanları ile çocuk yetiştirme tutumları arasında herhangi bir ilişki ortaya koyulamamıştır. Bu nedenle “Anne-babaların dindarlık düzeyleri ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki ana hipotezimiz desteklenmemiştir.

Ebeveynliğin alt boyutları olan otoriter, demokratik, izin verici, koruyucu tutumlar ile dindarlık puanları arasında da anlamlı bir farklılığa ulaşılamadığından aşağıdaki alt hipotezlerimiz de bulgularla desteklenmemiştir.

- Demokratik tutum ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre dindarlık düzeyi arttıkça kontrol ve kabul düzeylerinin de artması beklenmektedir.
- Dindarlık düzeyi ile otoriter tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre dindarlık düzeyi arttıkça otoriter tutum eğiliminin azalması beklenmektedir.
- Koruyucu tutum ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre dindarlık düzeyi arttıkça koruyucu tutum eğiliminin azalması beklenmektedir.

Araştırmamızda bazı kişisel değişkenler ile ebeveyn tutumları arasındaki farklılıklar da incelenmiş olup, kimi zaman literatürle benzerlik gösteren kimi zaman da karşıt sonuçlar ortaya koyan bulgular elde edilmiştir.

Ebeveyn pozisyonu ile otoriter ebeveyn tutumu arasında bir farklılık saptanmadığından araştırmamızın “Otoriter ebeveyn tutumu ile ebeveyn pozisyonu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, babaların otoriter ebeveyn tutumu annelere oranla daha yüksektir.” şeklindeki alt hipotezi de desteklenmemiştir.

Anne-babanın yaşı ile demokratik tutum arasındaki farklılığın incelenmesi neticesinde zayıf da olsa negatif yönlü bir ilişkiye rastlanıldığından “Demokratik tutum ile anne-babanın yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre yaş değeri arttıkça demokratik tutum eğiliminin azalması beklenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz desteklenmiştir.

Araştırmada ebeveyn eğitim durumu ile demokratik tutumu benimseme puanı arasındaki farklılığı ortaya koymak adına yapılan ikili karşılaştırmalara göre anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Buna göre ilkokul mezunu veya okur-yazar düzeyde eğitime sahip anne-babaların demokratik tutum eğilimlerinin diğerlerine nazaran daha alt seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre “Eğitim durumu ile demokratik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, eğitim durumu yükseldikçe demokratik tutum eğiliminin artması beklenmektedir.” şeklindeki alt hipotezimiz kısmen de olsa desteklenmiştir.

Ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısının anne-baba tutumlarına etkisini ortaya koymak amaçlı öne sürdüğümüz “Ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısı ile koruyucu tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, ailedeki çocuk sayısı azaldıkça koruyucu tutum eğiliminin artması beklenmektedir.” şeklindeki alt hipotez bulguların değerlendirilmesi sonucu hiçbir anlamlı ilişki bulunamaması nedeniyle desteklenmemiştir.

Dindarlık ile bazı kişisel değişkenler arasındaki ilişkiyi de incelediğimiz araştırmanın sonucuna göre eğitim düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyulamamıştır. Buna göre “Dindarlık düzeyi ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, eğitim durumu yükseldikçe dindarlık düzeyinin azalması beklenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz desteklenmemiştir.

Ailenin aylık gelir düzeyi ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyulmuştur. Farklılığı ortaya koyabilmek amaçlı yapılan ikili karşılaştırmalara göre gelir düzeyi yükseldikçe dindarlık puanında azalma görülmektedir. Sonuç olarak “Ailenin aylık gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinin azalması beklenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz kısmen de olsa desteklenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ebeveynlik tutumları ile dindarlık arasında bir ilişki olmadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Bu sonuçlara göre konuyla ilgili araştırmacılara yönelik önerilerimiz şu şekildedir:

1. Araştırmamızda ebeveynlik ve dindarlık ilişkisi ele alınmış ve örneklem grubu olarak Bursa ili Yıldırım ve Nilüfer ilçelerinde yaşayan 2-6 yaş arası çocuk sahibi ebeveynler seçilmiştir. Konuyla ilgili genel bir yargıya varılabilmesi için daha geniş çaplı bir örneklem grubu üzerinde çalışılması faydalı olabilir.

2. Çalışmamızda kullanılan ölçekler güvenilirlik açısından yeterli olmakla birlikte ileride yapılacak çalışmalarda özellikle dindarlık düzeyini tespit etmede farklı ölçekler geliştirilebilir. Bilhassa dindarlığın gündelik hayat ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirmeye varılabilecek ölçekler daha farklı sonuçlar elde edilmesine vesile olabilir.
3. Araştırmamız 2-6 yaş arası çocuk sahibi ebeveynleri kapsadığından ebeveyn tutumları çocukların bakış açısından değerlendirilememiştir. Farklı yaş düzeyine hitap eden anne-baba tutum ölçeği kullanılarak ebeveyn tutumları ve dindarlık ilişkisi ile ilgili çocukların görüşlerine de yer verilmesi önerilebilir.
4. Batı'da yapılan çalışmalar çoğunlukla muhafazakar dini grupları ele aldığından, benzer hipotezler doğrultusunda Türkiye'de bulunan muhafazakar dini gruplara mensup anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları incelenebilir. Buna göre dinin mi yoksa dini yaşayış şeklinin mi ebeveynlik üzerinde etkili olup olmadığı karşılaştırmalı olarak ortaya koyulacaktır.
5. İlahiyat alanında aile ve dindarlık ilişkisi ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok aile ortamının dini değerler kazandırma noktasına yoğunlaşmaktadır. Dini inançların ve pratiklerin çocukla ilişki açısından ne gibi etkileri olduğuna yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde eğitim ve psikoloji alanında ebeveyn tutumları ile ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalarda çoğunlukla demografik değişkenler ve psikolojik nitelikler çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Bunun için dindarlık değişkeninin de dahil edildiği araştırmalar yapılması önerilmektedir.
6. Sosyal hayat ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair genellemelere ulaşılabilmesi açısından araştırmanın hipotezleri ortaya koyulmadan evvel son dönemde yapılan Türkiye'de dindarlık algısı ile ilgili çalışmaların göz önünde bulundurulması geçerli sonuçlara ulaşılmasında epeyi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abanoz, S. (2008). 6-12 Yaşlar Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babalarının Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği). *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adler, A. (2014). *Çocuk Eğitimi*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*. İstanbul: Rağbet Yayıncılık.
- Alpöge, G. (1989). Ailede Eğitim. *Aile ve Çocuk*, 6-9.
- Amato, P. R. (1999). Children of divorced parents as young adults. M. Hetherington içinde, *Coping with divorce, single parenting, and remarriage* (s. 147-164). New Jersey: Mahwah.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*(62), 1269-1287.
- Amato, P. R., & Fowler, F. (2002). Parenting Practices, Child Adjustment and Family Diversity. *Journal of Marriage and Family*, 2(61), 703-716.
- Amont, S., & Wang, S. (2016). *Beynimize Hoş Geldiniz*. (B. Erkan, Çev.) İstanbul: NTV Yayınları.
- Aristoteles. (2007). *Nikomakhos'a Etik*. (S. Babür, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Ay, M. E. (1992). Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza. *Basılmamış Doktora Tezi*, 22. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğan Arslan, S. (2017). Ebeveynlerin Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı ve Bazı Demografik Özellikleri ile Çocuk Yetiştirmeye Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Mersin: Çığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayyıldız, T. (2005). Zonguldak İl Merkezinde 0-6 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Zonguldak: Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balaguru, S. (2004). Acculturation and Its Impact on Child Rearing and Child Behavioral Problems: A Study of Asian-Indian Immigrant Families. *Unpublished PhD Dissertation*. Virginia, US: The Faculty of the Curry School of Education University of Virginia.
- Baldwin, A. L. (1948). Socialization and the Parent-Child Relationship. *Child Development*(19), 127-136.

- Baltaş, A. (2014). Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 285-324). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baltaş, Z. (2014). Temel İhtiyaçların Kazanılmasında Ailenin Rolü. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 56-82). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bartkowski, J. P., Xu, X., & Levin, M. L. (2008). Religion and child development: Evidence from the Early Childhood Longitudinal Study. *Social Science Research*(37), 18-36.
- Başaran, İ. E. (2011). *Ana Babanın Eğitimi Elkitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*(37), 887-907.
- Baumrind, D. (1971). Harmonious Parents and Their Preschool Children. *Child Development*(4), 99-102.
- Baumrind, D. (1972). An Exploratory Study of Socialization Effects on Black Children: Some Black-White Comparison. *Child Development*(43), 261-267.
- Baumrind, D. (1991). Parenting Styles and Adolescent Development. J. Brooks-Gun, R. Lerner, & A. C. Petersen içinde, *The Encyclopedia on Adolescence* (s. 746-758). New York: Garland.
- Baumrind, D., & Black, A. E. (1967). Socialization Practices Associated with Dimensions of Competence in Preschool Boys and Girls. *Child Development*, 2(38), 291-327.
- Bee, H., & Boyd, D. (2011). *The Developing Child*. USA: Prentice Hall.
- Berger, J. (1999). *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bloom, P. (2015). *Bebeklerin Ahlaki Yaşamı: İyiliğin ve Kötülüğün Kökenleri*. (E. Kardelen, Çev.) İstanbul: Verita Yayınları.
- Bolat, Ö. (2016). *Beni Ödülle Cezalandırma: Mutlu ve Başarılı Çocuk Yetiştirmek İçin Rehber*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being. *Journal of Marriage and the Family*(63), 197-212.
- Bornstein, M. H., Putnick, D. L., & Lansford, J. E. (2017, Şubat 28). *Mixed Blessings: Parental Religiousness, Parenting, and Child Adjustment in Global Perspective*. Mayıs 16, 2017 tarihinde Journal of Child Psychology and Psychiatry: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcpp.12705/full> adresinden alındı

- Bowlby, J. (1958). The nature of child's tie to his mother. *International Journal of Psychoanalysis*(39), 350-373.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss* (3 b.). New York: Basic Books.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buhârî, M. (1992). *es-Sahîh* (Cilt 2). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Canabakan Koç, N. (2015). Okul Öncesi Dönem Adaptasyon Sürecinde Ayrılık Anksiyetesi Bozukluğu Geliştirmiş 48-66 Aylık Çocuklarda Ebeveyn Tutumlarının Etkisi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, A. (2006). Modernlik ve Dindarlık. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(17), 59-69.
- Cüceloğlu, D. (2015). *'Mış Gibi' Yaşamlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çaplı, O. (1993). *Çocukların Gençlerin Eğitimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çekin, A. (2013). Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(4), 245-261.
- Çukur, C. Ş., De Guzman, M. R., & Carlo, G. (2004). Religiosity, Values, and Horizontal and Vertical Individualism-Collectivism: A Study of Turkey, the United States, and the Philippines. *The Journal of Social Psychology*, 6(144), 613-634.
- Davaslıgil, Ü. (2014). Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş). H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 15-42). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Deci, E. L. (1996). *Why We Do What We Do : Understanding Self-Motivation*. New York: Penguin Books.
- Demircioğlu, H. (2012). Altı Yaşında Çocuğu Olan Annelere Uygulanan Aile Eğitimi Programının Aile İşlevleri ve Anne Baba Tutumları ile Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dereli, E., & Dereli, B. (2017). Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Psiko-Sosyal Gelişimlerini Yordaması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 227-258.
- Dinçer, Ç. (2003). Pozitif Disiplin Tekniği. *Çocuk*, 14-16.
- Doğaner, İ. (2001). *Köstek mi Destek mi? Yakın İlişkiler, İç ve Dış Dünyalar*. İzmir: Atadost Yayıncılık.

- Durmuş, R. (2006). 3-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveynlerin Kişilik Özellikleri ile Anne-Baba Tutumlarının Bazı Değışkenlere Göre İncelenmesi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eaton, M. (1997). Positive Discipline: Fostering the Self-esteem of Young Children. *Young Children*, 6(52), 43-46.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Fabes, R. A., Fultz, J., Eisenberg, N., May-Plumlee, T., & Christopher, F. S. (1989). Effects of Rewards on Children's Prosocial Motivation: A Socialization Study. *Developmental Psychology*, 4(25), 509-515.
- Fernea, E. W. (1995). Childhood in the Muslim Middle East. E. W. Fernea içinde, *Children in the Muslim Middle East* (s. 3-16). Austin: University of Texas Press.
- Fişek, G., & Sükan, Z. (1983). *Çocuğunuz ve Siz*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Frosh, S. (2004). Religious Influences on Parenting. M. S. Hoghughi, & N. Long içinde, *Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice* (s. 98-109). New Delhi: Sage Publications.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gazioğlu, E. (2014). Ailede Disiplin Anlayışı. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 159-176). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gelgör, F. Z. (2016). Anne, Baba ve Çocuk Tarafından Algılanan Ebeveyn Kabul-Red ve Kontrolünün Çocuğun Duygu Düzenleme Becerisi ile İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ginott, H. G. (1993). *Teacher and Child: A Book for Parents and Teachers*. New York: Scribner Paper Fiction.
- Glock, C. Y., & Rodney, S. (1966). *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally & Co.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Gürol Işık, İ. (2016). Object Relations, Perceived Parental Rearing Styles, and Defense Mechanisms in Relation to Personality Traits and Symptoms of Personality

- Disorders. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Herz, L., & Gullone, E. (1999). The Relationship Between Self-Esteem and Parenting Style. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 742-761.
- Hoff, E., Laursen, B., & Tardif, T. (2002). Socioeconomic Status and Parenting. M. H. Bornstein içinde, *Handbook of Parenting: Vol. 2. Biology and Ecology of Parenting* (s. 231-252). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hoffman, M. L., & Saltzstein, H. D. (1967). Parent Discipline and the Child's Moral Development. *Journal of Personality and Social Psychology*(5), 45-57.
- Honig, A. S., & Wittmer, D. S. (1991). Socialization and Discipline for Infants and Young Children. *Early Child Development and Care*(66), 65-73.
- Houde, O. (2006). *Çocuk Psikolojisi*. (İ. Yerguz, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Howard, B. J. (1991). Discipline in Early Childhood. *Pediatric Clinics of North America*, 1351-1369.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2016). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Hümbetove, İ. (2011). Dini Tutum ve Davranışların Oluşumunda Mükafat ve Cezanın Etkisi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnan, E. (2016). The Relations Between Parental Attitudes, Guilt, Shame, and Self-Compassion and Differentiation of Guilt-Prone and Shame-Prone Individuals in Terms of Their Responses and Expectation: A Mixed Study. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri (Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık)*. İstanbul: Gözlem Matbaacılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan-Aile-Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kapoor, I. (2008). *The Postcolonial Politics of Development*. Kanada: Abingdon.
- Karabulut Demir, E., & Şendil, G. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.

- Karasan, S. (2015). Bireylerin Ebeveynlerinin Göstermiş Oldukları Ebeveyn Tutumları ile Sahip Oldukları Düşünme Stilleri Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kelly, J. B. (2012). Risk and protective factors associated with child adolescent adjustment following separation and divorce. K. Kuehnle, & L. Drozd içinde, *Parenting Plan Evaluations* (s. 49-84). New York: Oxford University Press.
- Kırcaali İftar, G. (2005). How Do Turkish Mothers Discipline Children? An Analysis From A Behavioural Perspective. *Care, Health & Development*, 2(31), 193-201.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). An Attachment Theory Approach to the Psychology of Religion. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 1(2), 3-28.
- Kirkpatrick, L. A. (1995). Attachment Theory and Religious Experience. J. R. Hood içinde, *Handbook of Religious Experience* (s. 446-475). Birmingham: Religious Education Press.
- Kohn, A. (1997). *Punished by Rewards: The Trouble with Gold Stars, Incentive Plans, A's, Praise, and Other Bribes*. Boston: Houghton Mifflin.
- Kohn, A. (2006). *Unconditional Parenting: Moving from Rewards and Punishments to Love and Reason*. Boston: Atria Books.
- Köknel, Ö. (1983). Ailede Geçimsizlik. *Aile ve Çocuk (1982-1983 Seminer Konferansları)*, 78-92.
- Köktaş, M. E. (2000). *Türkiye'de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köse, A. (2015). XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5-27.
- Kula, M. N. (2001). *Kimlik ve Din*. İstanbul: Ayışığı kitapları.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (1972). Ana Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, A. (2008). Sekülerleşme ve Dini Canlanma. *Dinler Tarihi Araştırmaları* (s. 9-18). Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği.
- Lacan, J. (1995). *The Mirror Stage as Formative of the Function of the I as Revealed in Psychoanalytic Experience*. London: Routhledge.

- Lamb, M. E., & Tamis-LeMonda, C. S. (2004). The Role of the Father: An Introduction. M. E. Lamb içinde, *The Role of the Father in Child Development* (s. 1-31). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of Competence and Adjustment Among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families. *Child Development*(62), 1049-1065.
- Lepper, M. R., Greene, D., & Nisbett, R. E. (1973). Undermining Children's Intrinsic Interest with Extrinsic Reward: A Test of the "Overjustification" Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*(28), 129-137.
- Maccoby, E., & Martin, J. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. J. Mussen, & E. M. Hetherington içinde, *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality, and Social Development* (s. 1-101). New York: Wiley.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Tarakeshwar, N., & Swank, A. B. (2001). Religion in the Home in the 1980s and 1990s: A Meta-Analytic Review and Conceptual Analysis of Links Between Religion, Marriage, and Parenting. *Journal of Family Psychology*, 4(15), 559-596.
- McCord, J. (1997). Discipline and The Use of Sanctions. *Aggression and Violent Behavior*, 313-319.
- Mercan, Ç. (2014). Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Kaygı. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 218-246). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Metsapelto, R. L., Pulkkinen, L., & Poikkeus, A. M. (2001). A Search for Parenting Style: A Cross-Situational Analysis of Parental Behavior. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 2(127), 169-192.
- Mutlu, K. (1989). Bir Dindarlık Ölçeği: Sosyoloji'de Yöntem Üzerine Bir Tartışma. *İslami Araştırmalar*, 3(4), 194-199.
- Nacak, M. (2009). The Role of Residential Area and Education in Developmental Expectations, Parenting Practices and Family Environment of Turkish Mothers. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.

- Nock, S. L. (2000). The divorce of marriage and parenthood. *Journal of Family Therapy*, 245-263.
- Oktay, A. (1982). Çocuk Eğitiminde Ailedeki Disiplinin Yeri ve Önemi. *Aile ve Çocuk*, 68-77.
- Oktay, A. (2014). Okul Öncesi Dönemi (3-6 Yaş). H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 43-55). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Okumuş, E. (2005). *Gösterişçi Dindarlık*. İstanbul: Ark Yayınları.
- Ömeroğlu, F. (1996). Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Terbiyesinde Annenin Rolü ve Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları (Anne Tutumlarının Demografik Bilgilere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bir Araştırma). *Basılmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özeri, Z. N. (1998). Anne Tutumlarının Çocuğun Ahlak ve Adalet Gelişimine Etkisi. H. Ayhan içinde, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi* (s. 217-230). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özkardeş, O. (2014). Baba Olmak. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 128-141). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özyürek, A. (2004). Kırsal Bölge ve Şehir Merkezinde Yaşayan 5-6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pehlivanoglu, P. (1998). Differences in Turkish Parenting Practices Due to Socioeconomic Status and Sex of the Child. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.
- Peker, H. (2012). *Çocuk Eğitiminde Pozitif Disiplin: Zor Çocuk Yoktur*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Perry-Jenkins, M., Repetti, R. L., & Crouter, A. C. (2000). Work and family in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family*(62), 981-998.
- Pieper, M. H., & Pieper, W. J. (2001). *Smart Love: The Compassionate Alternative to Discipline That Will Make You A Better Parent and Your Children A Better Person*. Boston: Harvard Common Press.
- Razon, N. (2014). Çalışan Anne ve Çocuğu. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 142-158). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Rothbaum, F., Pott, M., Azuma, H., Miyake, K., & Weisz, J. (2000). The Development of Close Relationships in Japan and the United States: Paths of Symbiotic Harmony and Generative Tension. *Child Development*, 1121-1142.
- Safrancı, B. (2015). Emotional Apects of Psychological Symptoms: The Roles of Parenting Attitudes and Emotion Dysregulation. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayar, K., & Bağlan, F. (2014). *Koruyucu Psikoloji: Çocuk Eğitiminde Duygusal Rehberlik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sears, R. R., Maccoby, E. E., & Levin, H. (1957). *Patterns of Child Rearing*. Evanston: Harper & Row.
- Shor, R. (1998). The Significance of Religion in Advancing A Culturally Sensitive Approach Towards Child Maltreatment. *Family Studies: The Journal of Contemporary Human Services*, 4(79), 400-406.
- Sop, A. (2016). Ebeveyn Tutumları, Davranış Problemleri ve Okula Hazır Bulunuşluk Arasındaki İlişkinin Öz Düzenlemenin Aracılık Etkisi ile İncelenmesi. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Stephens, K. (1992). What's So Positive About Positive Discipline? ...and Other Mysteries of Child Guidance. *Child Care Information Exchange*(87), 30-33.
- Sterman, C. (1984). Building Self-control: Discipline for Young Children. *Young Children*(40), 15-19.
- Şendil, G., & Cesur, S. (2011). The Relationships Between Parental Attitudes and Their Personalities and Values. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 1-22.
- Şengönül, T. (2013). Sosyal sınıfın boyutları olarak gelirin, eğitimin ve mesleğin ailelerdeki sosyalleştirme-eğitim süreçlerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 129-143.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 141-151.
- Tarakeshwar, N., Stanton, J., & Pargament, K. (2003). Religion: An Overlooked Dimension in Cross-Cultural Psychology. *Journal of Cross-Cultural Psychology*(34), 377-394.
- Taşdemir, N. (2006). The relationships between vertical and horizontal individualism-collectivism, religiosity, and parenting styles from perspective of parents and

- their children. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TDK. (2017). Güncel Türkçe Sözlük. Ankara. Mayıs 8, 2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.591021937bc2d9.77940853 adresinden alındı
- Toner, I. J. (1986). Punitive and Non-Punitive Discipline and Subsequent Rule-Following in Young Children. *Child & Youth Care Forum: Journal of Research and Practice in Children's Services*(15), 27-37.
- Tunç, B. (1998). Kur'an-ı Kerim'de Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne-Çocuk İlişkisi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, İ. (2013). Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(35), 71-104.
- Türk Dil Kurumu. (2017). Güncel Türkçe Sözlük. Ankara. Mayıs 8, 2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59102196aeef83.01389940 adresinden alındı
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. (2017, Haziran 10). <http://www.tubaterim.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*. Temmuz 22, 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı
- Uysal, V. (1995). İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma (A Pilot Study on the Islamic Religiosity Scale). *Journal of Islamic Research*, 3-4(8), 263-270.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Wang, C.-H. C., & Phinney, J. S. (1998). Differences in Child Rearing Attitudes between Immigrant Chinese Mothers and Anglo-American Mothers. *Early Development and Parenting*, 181-189.
- Wikan, U. (1996). *Tomorrow, God Willing (Self-made Destinies in Cairo)*. London: Chicago Press.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. New York: Basic Books.
- Winnicott, D. W. (1990). *Home Is Where We Start From: Essays by a Psychoanalyst*. Canada: W. W. Norton & Company.

- Winnicott, D. W. (1992). *Babies and Their Mothers*. Cambridge: Da Capo Press.
- Winnicott, D. W. (1992). *The Child and the Family and the Outside World*. Cambridge: Da Capo Press.
- Winnicott, D. W. (2006). *The Family and Individual Development*. London: Routledge.
- Wolf, J. P., & Kepple, N. J. (2016). Individual and County Level Religious Participation, Corporal Punishment, and Physical Abuse of Children. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-12.
- Yapıcı, A. (2012). Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 1-34.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İncanın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Yavuzer, H. (2014a). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2014b). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazır, E. H. (2015). *Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali*. İstanbul: Merve Yayınları.
- Yıldırım, T. (2013). 3-6 Yaşında Olup Anaokuluna Giden Çocukların Annelerinde Algıladıkları Ebeveynlik Biçimleri ile Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların İlişkileri. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma. *Tabula Rasa*, 1(1), 19-42.
- Yıldız, S. A. (2014). Saldırganlık ve Aile. H. Yavuzer içinde, *Ana-Baba Okulu* (s. 403-423). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zulliger, H. (2014). *Çocuk Vicdanı ve Biz*. İstanbul: Cem Yayınevi.

EKLER

Ek 1: Demografik Bilgi Formu

Değerli ebeveyn,

Bu anket “Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi” başlıklı tez çalışmasına veri sağlamak amacıyla kullanılacaktır. Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından yeterli olabilmesi için soruların doğru bir şekilde cevaplandırılması gerekmektedir. Anketi doldururken isminizi belirtmemeniz önemle rica olunur. Verdiğiniz bilgiler hiçbir şekilde başka kişi yahut kurumlarla paylaşılmayacaktır.

Desteğiniz için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Kübra YILDIZ

1. Ebeveyn pozisyonunuz: Anne () Baba ()
2. Yaşınız:
3. Eğitim durumunuz:
Okur-yazar () İlkokul () Ortaokul () Lise ()
Önlisans () Fakülte () Lisansüstü ()
4. Mesleğiniz:
5. Medeni durumunuz:
Bekar () Evli () Boşanmış () Ayrı yaşıyor () Dul ()
6. Ailenizin yaklaşık aylık geliri:
() 1500 TL'den az
() 1500-3000
() 3000-4500
() 4500-6000
() 6000-7500
() 7500-9000
() 9000 TL ve üzeri
7. Sahip olduğunuz çocuk sayısı:
1 () 2 () 3 () 4 () 5 ve üzeri ()
8. Aile büyükleriyle birlikte mi yaşıyorsunuz? Evet () Hayır ()

Ek 2: Ebeveyn Tutum Ölçeği(ETÖ)

Aşağıdaki cümlelerin size ne derece uygun olup olmadığına göre seçeneklerden birine X işareti koyarak belirtiniz. Okuduğunuz cümle size tamamıyla uyursa “her zaman böyledir” seçeneğini, size çoğunlukla uyuyorsa “çoğu zaman böyledir” seçeneğini, bazen uyuyorsa “bazen böyledir” seçeneğini, size çok az uyuyorsa “nadiren böyledir” seçeneğini, size hiç uymuyorsa “hiçbir zaman böyle değildir” seçeneğini işaretlemeniz gerekmektedir. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil size uyup uymaması önemlidir. Araştırmadan verimli sonuç alınabilmesi için soruların eksiksiz cevaplandırılması gerekmektedir. 0-5 yaş arası birden fazla çocuğunuz varsa lütfen soruları çocuklardan sadece birisi için cevaplandırınız.

		Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
3	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
4	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
5	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					
6	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.					
7	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.					
8	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.					
9	Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.					
10	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.					
11	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.					
12	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.					
13	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.					
14	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.					
15	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.					
16	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.					

17	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.					
18	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.					
19	Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.					
20	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.					
21	Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.					
22	Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.					
23	Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.					
24	Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.					
25	Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.					
26	Çocuğuma kızdığım da çocuğumu cezalandırırım.					
27	Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.					
28	Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.					
29	Çocuğumun büyüdüğü yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.					
30	Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.					
31	Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.					
32	Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.					
33	Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.					
34	Çocuğumu şımartırım.					
35	Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.					
36	Çocuğum bana bir şey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.					
37	Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.					
38	Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.					
39	Çocuğuma karşı sabırsızım.					
40	En ufak bir hatasında çocuğumu cezalandırırım.					
41	Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakarlık ederim.					
42	Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.					
43	Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.					
44	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği çocuğumun isteğine göre belirlenir.					
45	Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.					
46	Çocuğumu onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.					

Ek 3: Dindarlık Ölçeği

Aşağıdaki cümlelerin ifade ettiklerine ne derece katılıp katılmadığınıza göre seçeneklerden birine X işareti koyarak belirtiniz. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil, belirtilen fikrin size göre uygun olması önemlidir. Araştırmadan verimli sonuç alınabilmesi için soruların eksiksiz cevaplandırılması gerekmektedir.

		Tamamen	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1	Allah birdir, O'ndan başka Tanrı yoktur.					
2	Hiz. Muhammed Allah'ın elçisi (peygamberi)dir.					
3	Allah bir ve mutlak; her şey O'na dayanır ve O'na muhtaçtır.					
4	Allah doğmamış ve doğurmamıştır; eşi ve benzeri yoktur.					
5	Allah bize emir ve yasaklarını melek (Cebrail) aracılığıyla ve vahiy yoluyla bildirir.					
6	Allah'ın emir ve yasakları Kur'an ve Sünnet'te ifade edilmiştir (açıklanmıştır).					
7	Kur'an ve Sünnet'te açıklananlar doğrudur.					
8	Ölümünden sonra Ahiret (Cennet ve Cehennem) hayatı vardır.					
9	Kur'an'da anlatılanların hepsi doğru ve gerçek olup her çağda geçerlidir.					
10	Kur'an bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.					
11	Din, hayatın anlamını kavrama ve bu konudaki birçok soruya cevap bulmada yardımcıdır.					
12	Kendi başına ibadet dini hayatın en önemli ve tatmin edici cephesidir.					
13	Müslüman Allah'a yakınlığını camide ibadet sırasında veya gün boyunca çok sık hisseder.					
14	Caminin en büyük önemi, sosyal ilişkileri geliştirmesidir.					
15	Cami etrafındaki faaliyetlere katılmak kişiye saygınlık kazandırır.					

		Çok sık	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiç
16	İnanmayanlara veya inancı zayıf olanlara İslam'ın mesajını ne sıklıkla vermeye çalışırsınız?					
17	Çalışma arkadaşlarınızla, komşularınızla ve dostlarınızla ne sıklıkla dini konuları konuşursunuz?					
18	Müslüman olmanın anlamını, niçin inandığınızı ne sıklıkla düşünür ve kendinize sorarsınız?					
19	Sosyal problemlerle ilgili bir karar verme durumunda olduğunuzda ne sıklıkla dini inançlarınıza dayanarak çözüm yolları ararsınız?					
20	Camide ve cami dışında yapılan dini toplantılara ne sıklıkta katılırsınız?					
21	Kur'an'ı ne sıklıkta okursunuz? (Arapça veya Latin harflerle yazılmış veya Türkçe tercüme ve mealinden)					
22	Evinizde veya çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere ne sıklıkta katılırsınız?					
		Çok yeterli	Oldukça yeterli	Yeterli	Yeterli değil	Hiç yeterli değil
23	Arapça Kur'an okumasını biliyor musunuz?					
24	İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?					
25	Beş vakit namaz ile ilgili tutum ve davranışlarınızı değerlendiriniz.					